

TRENCANT ESPAIS FIXES

Programa de prevenció contra
l'(homo/trans)fòbia a l'escola

Alba GUITÓ i SALA

alba.guito@uvic.cat

Treball final del Grau en Treball Social,
Curs 2013-2014, **Universitat de Vic.**

Tutora: Laura Macaya.

Temàtica: Gènere i sexualitat

Vic, 16 de maig de 2014

TRENCANT ESPAIS FIXES

Programa de prevenció contra l'(homo/trans)fòbia a l'escola

Resum:

“Trencant espais fixes: Programa de prevenció contra l'(homo/trans)fòbia a l'escola” és un programa finançat per l'Ajuntament de Barcelona que pren per objectiu prevenir i suprimir l'opressió que reben gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals (LGTB) dins del centre educatiu, així com també d'aquells nens i nenes que transgredeixin les normes socials hegemòniques de gènere (establertes dins d'un sistema catalogat com a sexista, patriarcal i heteronormatiu), a través de la formació i apoderament dels docents dels centres educatius públics i concertats dels diferents districtes de Barcelona –fent ús de la prevenció primària, secundària i terciària-. Es pretén fer incís a l'educació de la diversitat afectivo-sexual, a les manifestacions sexistes, al sistema sexe-gènere-desig, als estereotips i prejudicis establerts en la societat i a les diverses dinàmiques de violència, desigualtat i relacions de poder, a fi de sensibilitzar, conscienciar i proporcionar eines als docents per prevenir i poder fer front a les diferents manifestacions discriminatòries a raó d'orientació sexual o identitat de gènere. S'utilitza una metodologia dinàmica i participativa, estructurada en tres sessions de 2,5h en cadascun dels centres educatius inscrits en el programa (a demanda del centre), el qual pren com a principis rectors la perspectiva integral del gènere, la intervenció preventiva, la transversalitat educativa, el procés participatiu i, finalment, l'interseccionalitat de factors identitaris d'una persona. Es pren consideració al *Codi Ètic i Deontològic de la professió de Treball Social*, ja que el present programa es caracteritza pel seu caràcter sensible i influent en la vida de les persones. Aquests fet suposa certes limitacions pels dinamitzadors dels tallers/sessions, ja sigui per la pròpia sensibilitat o per la manca de participació o de cohesió del grup destinatari.

Paraules clau: Col·lectiu LGTB, educació en diversitat afectivo-sexual, discriminació a raó d'orientació sexual i/o identitat de gènere.

Summary:

“Breaking fixed spaces: prevention programme against (homo/trans)phobia at school” is a programme funded by the city council of Barcelona. Its aim is to prevent and abolish the oppression received by gays, lesbians, bisexuals and trans groups (LGBT) within the school, as well as boys and girls who transgress the hegemonic social gender rules (established within a system which is catalogued as sexist, patriarchal and heteronormative), by training and empowering teachers in both public and government assisted schools from different areas in Barcelona –through the use of primary, secondary and tertiary prevention-. It has the purpose to make a point on the education of affective-sexual diversity, on sexist manifestations, on the sex-gender-desire system, on stereotypes and prejudices established in society and on the different dynamics related to violence, inequality and power relationships, in order to build community awareness and to provide teachers with tools to prevent and face up all the different discriminatory manifestations related to sexual orientation or gender identity. The used methodology is dynamic and participatory, organised as three sessions of 2,5h in each of the schools enrolled to the programme (by the school's request), in which takes as guiding principles the integral perspective of gender, the preventive intervention, the educational cross-directional character, the participative process and, finally, the intersectionality of identity factors of a person. It is taken under consideration the *Code of ethics and deontology of social work profession*, because the present programme is characterised by its sensitive and influent character into people's life. This fact implies some limitations for the co-ordinators of the different workshops and sessions, as a result of own sensitivity or the lack of participation or cohesion within the group.

Key words: LGBT collective, education in affective-sexual diversity, discrimination by sexual orientation and/or gender identity.

Índex

- 1. Presentació i estructura del programa..... Pàg. 5**

- 2. Antecedents i estat actual: contextualització Pàg. 7**
 - 2.1 Coneixement situat i context del Grau realitzat: Treball Social.
 - 2.2 Problema d'estudi: *El pànic (homo/trans/bi)sexual i les seves manifestacions.*
 - 2.3 Justificació i necessitat del programa: *La violència gratuïta. Invisibilitat.*
 - 2.4 Fonamentació teòrica:
 - 2.4.1 *El sentit equívoc de la societat*
 - 2.4.1.1 Estereotips socials del gènere i del sexe
 - 2.4.2 *Trencant espais fixos*
 - 2.4.2.1 Aclarint conceptes
 - 2.4.3 *(Im)mutable, (im)modificable i (in)evitable*
 - 2.4.4 *Contextualitzant l'(homo/trans/bi)sexualitat*
 - 2.5 Marc normatiu i legal

- 3. Objectius generals, objectius específics i actuacions Pàg. 27**
 - 3.1 Objectiu general, específics i actuacions

Objectiu general: Suprimir l'opressió de gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals a través de la formació i l'apoderament dels docents del centre educatiu.

 - Objectiu específic 1: Col·laborar en la supressió de les manifestacions sexistes
 - Objectiu específic 2: Coneixement del sistema sexe-gènere
 - Objectiu específic 3: Promocionar la visibilitat del col·lectiu LGTB
 - Objectiu específic 4: Orientació sexual i identitat de gènere
 - Objectiu específic 5: Educació en diversitat afectivo-sexual

4. Disseny metodològic	Pàg. 35
4.1 Projecte d'intervenció preventiva: <i>Àmbit d'estudi, població diana i criteris d'inclusió/exclusió dels participants.</i>	
4.2 Principis rectors: <i>Orientacions per a la pràctica.</i>	
4.3 Consideracions ètiques	
4.4 Limitacions de l'estudi	
5. Utilitat pràctica dels resultats	Pàg. 43
6. Seguiment i avaluació del programa. Sistema d'indicadors	Pàg. 45
6.1 Indicadors d'efectivitat a tenir en compte	
7. Organització del programa	Pàg. 47
7.1 Elaboració del Programa "Trencant espais fixes".	
7.2 Organització de la implementació pràctica del programa: <i>Ordenació i temporalització de les tasques a realitzar: Les sessions.</i>	
7.3 Equip intern i extern	
8. Pressupost	Pàg. 49
9. Referències bibliogràfiques	Pàg. 52
10. Reflexions finals: TFG com a experiència personal i professional	Pàg. 56
11. Agraïments	Pàg. 57

1. Presentació i estructura del programa

“*Trencant espais fixes: Programa de prevenció contra l'(homo/trans)fòbia a l'escola*” és un programa d'intervenció preventiva contra les discriminacions a gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals, que sorgeix de l'escassa presència de respostes educatives adequades per prevenir aquestes situacions.

Aquest projecte ha estat elaborat al llarg de l'any 2013-2014 per l'Associació *Ortus*, i té previsió de ser implementat l'any 2015-2016. És finançat per l'Ajuntament de Barcelona, des del Departament de Drets Civils – Oficina per a la No Discriminació (OND).

El present document s'estructura en diversos blocs:

Primerament s'exposa l'estat de la qüestió de l'homofòbia i la transfòbia a l'escola sota el títol d'***Antecedents i estat actual: contextualització***, on s'esmenta breument el problema d'estudi i la necessitat d'implementar un programa orientat a la prevenció de la violència exercida sobre el col·lectiu LGTB en l'àmbit educatiu, així com també de la sensibilització i l'apoderament dels docents vers les qüestions relatives al sexe, gènere i sexualitat de les persones.

Es pretén emmarcar el problema d'estudi, conceptualitzar-ne les idees principals a fi de donar forma als objectius propis del programa (fonamentació teòrica), i donar a conèixer el marc legal i normatiu de referència amb l'objecte d'obtenir una visió més àmplia de la temàtica exposada.

La fonamentació teòrica del programa consisteix en la proposta de 4 blocs temàtics:

- *El sentit equívoc de la societat.*
- *Trencant espais fixes.*
- *(Im)mutable, (im)modificable i (in)evitable.*
- *Contextualitzant l'(homo/trans/bi)sexualitat.*

Per altra banda, es vincula i es posa en diàleg els aspectes teòrics treballats amb la professió de Treball Social per tal d'aterrar els coneixements existents de la temàtica amb el dia a dia professional i, al mateix temps, també proporciono la pròpia motivació –en relació a les qüestions socials, de gènere i sexualitat- que indueixen a la realització d'aquest projecte.

En el segon bloc s'exposen els **Objectius generals, objectius específics i les actuacions** necessàries per prevenir les diverses situacions discriminatòries esmentades que es produeixen a l'escola (està organitzat en 1 eix estratègic, el qual es desplega en 5 objectius específics i 30 actuacions). Més enllà d'aquesta prevenció escolar, cal esmentar que el sistema educatiu m'és útil com a punt de partida per contribuir a l'eliminació de la violència exercida sobre el col·lectiu LGTB a nivell social i global, és a dir, incidir en l'estructura social desigual.

Finalment, a nivell pràctic, es fa incís en la metodologia utilitzada (població a qui va destinat, principis orientadors del programa, limitacions contemplades, consideracions ètiques a tenir en compte, etc.), així com també la utilització pràctica dels resultats, l'impacta esperat de les actuacions realitzades, la calendarització de les activitats i el pressupost amb el que compta el programa.

oo

Els estudiants que es percep que tenen una orientació sexual diferent a l'heterosexual o que la seva identitat de gènere/sexual difereix del seu sexe biològic es converteixen en alumnes especialment vulnerables. Aquest tipus de *bullying* motivat per l'orientació sexual o la identitat de gènere de la persona és una violència específica, anomenada *bullying homofòbic/ transfòbic*.

Generalment aquest tipus de discriminació prové d'un/a altre/a estudiant, però en algunes ocasions també prové dels propis docents –conscient o inconscientment-, motiu pel qual en el present programa es pretén treballar en les dos línies d'actuació (formar als formadors per tal d'arribar als alumnes).

oo

2. Antecedents i estat actual: Contextualització

*El hombre no es más que lo que la educación hace de él.
-Kant-*

2.1 Coneixement situat i context del Grau realitzat: Treball Social. “*Motivació i interès personal*”

En aquest programa proposo una visió i orientació extensa dels aspectes relatius al gènere, és a dir, pretenc ampliar la mirada reduccionista del gènere enfocada únicament a la dona i extralimitar-la als conceptes d'homosexual(itat) i transsexual(itat). L'adopció d'aquest propòsit radica en la concepció de que no ser heterosexual posa en assalt el pensament social i hegemònic que deposa a les dones en una situació de subordinació al gènere masculí: el funcionament de la nostra societat heteronormativa actua sobre les nocions que dicten com *ha de ser* i *què ha de fer* un home i una dona, de manera que la seva ruptura provoca discriminació.

Atenent a aquesta visió pròpia, és important destacar que per portar a terme qualsevol projecte hem de prendre consciència de la subjectivitat personal i del context cultural i social que ens envolta, així com conèixer des d'on parlem, quina és la nostra mirada, quins aspectes ens *travessen* i quin és el nostre posicionament (parcial, particular i específic; no universal), tal com proposa Haraway (1995) amb el concepte de *coneixement situat* (objectivitat feminista).

Hem de tenir en compte que considerar el coneixement científic (subjecte tradicional de coneixement) com a única acció objectiva i, per tant, neutre, condueix a un qüestionament de la concepció objectiva de les ciències socials. Tanmateix, hem de comprendre i tenir present que no existeix un punt de vista neutre i objectiu, comprès com a verdader, sinó que la creença real i vertadera refereix a la situació del subjecte de coneixement.

A mode de conclusió, i en referència a la noció de *coneixement situat* descrita per l'autora, Haraway proposa la necessitat de formes de fer ciència que comportin l'evitació tant de la veritat absoluta com del relativisme, el qüestionament de la separació de objecte-subjecte en la creació de coneixement i el reconeixement dels interessos de la persona investigadora.

La línia subjectiva d'aquest programa es modela, doncs, a partir de diversos aspectes. Primerament, considero que la frase *Lo que duele no es ser homosexual* -de Chavela Vargas¹- reflecteix la meua persona, ja que parteixo de l'idea de que desitjar o sentir atracció per persones del mateix sexe no em/ens produeix, per sí sol, dany o patiment (més bé el contrari) sinó que allò productiu de turment és generat per "*l'oposició marginadora*" (homofòbia), producte de la construcció social de l'heterosexualitat obligatòria que ens rodeja -en gran mesura-. Aquesta oposició provoca intolerància, la qual condueix a l'opressió de gais, lesbianes i trans i, alhora, propicia a una (homo/trans)fòbia interioritzada que afavoreix la negació de la pròpia identitat homo/transsexual (*No quiero ser gay*²).

És per aquest motiu que, seguint la pròpia frustració i decepció pel rumb³ que pren la societat heterosexual -juntament amb l'esperança d'un resultat per una lluita constant contra les manifestacions discriminatòries-, considero necessària la intervenció d'aquest programa, ja que les construccions socials del gènere i del sexe no són aspectes immutables ni immodificables⁴.

Per altra banda, dins del context de la professió estudiada de Treball Social, prenc una especial sensibilitat per les temàtiques de gènere. Cal esmentar que el Treball Social, al tractar-se d'una disciplina que pretén aconseguir un major benestar personal i comunitari, identifica i diagnostica problemàtiques socials i utilitza diversos recursos, eines i tècniques per tal de prestar assistència, suport i atenció al col·lectiu LGTB, així com intervenir sobre la societat a través de l'acció preventiva, tant primària (evitar les manifestacions discriminatòries a raó d'orientació sexual o identitat de gènere) com secundària (encaminada a evitar la progressió i agreujament de la discriminació, en els seus estadis precoços) com terciària (evitar l'empitjorament dels efectes greus del problema en qüestió).

Fent referència als conceptes d'homosexualitat i transsexualitat presents en la nostra societat, el Treball Social planteja una sèrie de pràctiques i intervencions per tal d'estudiar la problemàtica de caràcter (homo/trans)fòbic, en la que hi predomina l'estigmatització, discriminació i maltractament a les persones que transgredeixin els límits socialment establerts, relacionat amb les conductes i identitats sexuals i de gènere. Des de la meua visió, aquestes pràctiques

¹ Chavela (Isabel) Vargas - 1919: Cantant mexicana; "*Llevar el nombre de lesbiana. No voy presumiendo, pero no lo niego. He tenido que enfrentarme con la sociedad, con la iglesia, que dice que malditos los homosexuales...*".

² Frase de David Akinsanya, polemitzada per la *British Broadcasting Corporation* (BBC), la qual es tracta d'un servei públic de comunicació del Regna Unit.

³ Primer punt de la fonamentació teòrica.

⁴ Tercer punt de la fonamentació teòrica.

resulten escasses i, generalment, es basen en la participació a Grups d'Ajuda Mútua (GAM), en proporcionar recolzament i suport al llarg del procés de la persona, orientar-la, assessorar-la i comprendre el seu entorn social i familiar –els quals poden trobar-se en una situació de culpa, vergonya, ira o frustració-. Tanmateix, com a professionals podem participar en projectes que es desenvolupin en el conjunt de la societat, incidint en la seva estructura.

Finalment, des del Treball Social, considero que és necessari construir eines per evitar la pervivència d'estereotips, mites i prejudicis que consolidin situacions de discriminació i violència.

2.2 Problema d'estudi: “El pànic (homo/trans/bi)sexual i les seves manifestacions”

Dins d'un sistema patriarcal, els i les joves LGTB (i aquells/es que transgredeixen les normes de gènere) viuen manifestacions discriminatòries diàriament, a través de l'exclusió i la ridiculització. Aquest fet global (social) es tradueix, també, en el sistema educatiu, on els/les adolescents que es *desvien* de l'ordre social establert es situen i categoritzen com a blancs de violència i discriminació. En aquest context, es produeix una fractura dramàtica de la convivència escolar, la qual dóna lloc al maltractament -psicològic i/o físic- entre iguals per abús de poder (*bullying*), alhora que bloqueja la llibertat per construir la pròpia identitat.

En la mateixa situació, en els centres emergeix com a problema d'estudi les diverses expressions masclistes, sexistes i heterosexistes presents en la societat, on s'evidencia la presumpció, adoptada pels professors, de *l'heterosexualitat obligatòria i absoluta* entre l'alumnat. Aquests successos motiven processos d'opressió que delimiten els comportaments i conductes a adoptar dins del sistema educatiu (i de la societat en la seva globalitat), posicionant els i les alumnes LGTB en una gradació d'inferioritat.

Es constaten –de forma continuada- situacions d'assetjament homo/transfòbic en les escoles. En aquest context, diversos estudis⁵ coincideixen en l'acreciment de l'absentisme i/o fracàs

⁵ Área de Educación de FELGTB – Comisión de Educación de COGAM (2012), “Informe de resultados de la investigación: Acoso escolar homofóbico y riesgo de suicidio en adolescentes y jóvenes LGB”. Colectivo de Lesbianas, Gays, Transexuales y Bisexuales de Madrid.

FELGTB (maig, 2013), “Acoso escolar (y riesgo de suicidio) por orientación sexual e identidad de género: Fracaso del Sistema Educativo”. Madrid.

escolar dels/les alumnes que pateixen aquest tipus de discriminació, així com també en l'augment de la depressió, ansietat, baixa autoestima i risc de suïcidi.

La intimidació i fustigació a lesbianes, gais, transsexuals i bisexuals sovint adopten formes d'agressions físiques, verbals i amenaces, les quals produeixen vivències i sentiments de temor i basarda. En la mateixa direcció, i tal i com indica l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea (2009) en el seu Informe de síntesi "*Homofobia y discriminación por motivos de orientación sexual e identidad de género en los Estados miembros de la Unión Europea*", la majoria dels casos es considera normalitzat l'ús del llenguatge (homo/trans)fòbic i és acceptat en la vida diària dels centres educatius on, en diversos països, els centres no tenen definides activitats per lluitar contra aquesta tipologia de *bullying* ni s'inclou la temàtica LGTB en el pla d'estudi, donant lloc a la seva invisibilitat generalitzada.

Aquest llenguatge difamant reforça l'imaginari social estigmatitzador i provoca que gais, lesbianes i transsexuals aprenguin la connotació negativa de la seva tendència sexual o identitat de gènere, fins i tot abans de ser-ne conscients (Coll-Planas i Missé 2009, en referència a l'autor Didier Eribon, 1999, a *Diagnòstic de les realitats de la població LGTB de Barcelona*). És per aquest motiu que considero que es produeix una insuficiència i inadequada educació en qüestions de gènere i en diversitat afectivo-sexual en les aules.

Així doncs, a mode de conclusió, podem afirmar que les institucions educatives no són espais segurs i igualitaris per aquells nois i noies que no responen a les expectatives de gènere o que no comparteixen els rols sexuals de la majoria. La causa del fet radica, des del meu punt de vista, a la insensibilitat, al silenci i al desconeixement dels docents, dels seus directius i de les pròpies famílies que, com a conseqüència, permet la reproducció i pervivència de mites i estereotips, els quals mantenen els processos d'odi, rebuig i discriminació cap a aquest col·lectiu.

2.3 Justificació i necessitat del programa: "*La violència gratuïta. Invisibilitat*"

Malgrat els anys dedicats a la prevenció de la violència de gènere, a l'eliminació de les manifestacions sexistes i a la sensibilització de conductes no normatives, encara es presencien mites i estereotips que exposen a certs col·lectius en situació de vulnerabilitat, convertint-los -així- en el principal objecte de violència, discriminació i humiliació.

YOUNG, R. i SWEETING, H. (2004) *Adolescent Bullying, Relationship, Psychological Well-Being, and Gender-Atypical Behavior: A Gender Diagnosticity Approach*. Sex Roles, Vol. 50, Nos. 7/8.

La societat a la que estem exposats es caracteritza, actualment, per coaccionar a les persones d'acord a rols de gènere totalment diferenciats en funció del seu sexe biològic i, com a conseqüència, la construcció de les identitats de gènere (masculinitat i feminitat) de forma excloent i jeràrquica, on predomina l'acceptació social inequívoca de la relació heterosexual.

D'aquesta manera, la justificació del programa recau a l'opressió i al prejudici al que s'exposa el col·lectiu LGTB, així com a la insuficiència i ineficiència d'accions destinades a abolir les discriminacions per raó de gènere.

Per altra banda, malgrat es desconeixi la incidència real de l'assetjament escolar a Catalunya, es mostren algunes dades aproximatives:

Pel que fa referència a l'assetjament entre iguals en els centres educatius catalans, cal destacar que segons

l'Observatori Contra l'Homofòbia, al 2013: ----->

Segons el *Diagnòstic de les realitats de la població*

LGTB de Barcelona (2009), el 45% de les persones

declaren haver viscut trans/homofòbia als centres

educatius (22,35% de les respostes han estat classificades

com a *no pertinents*, ja sigui perquè feia massa temps que havien passat pel sistema educatiu o per haver rebut la formació en altres comunitats autònomes).

Hem de tenir en compte que aquestes conductes violentes estan marcades com a impunes, minimitzades i silenciades, motiu pel qual són difícilment identificables. En l'Informe Monbusho (1994) s'esposa que el 50,6% dels pares i mares desconeixen que els seus fills són víctimes, i un 67,4% se n'adona *per i a través* dels fills, i no per la institució escolar.

L'apologia preventiva del programa es justifica, també, amb els diversos organismes consultats en l'*Aproximació a la situació de l'homofòbia, la lesbofòbia i la transfòbia a Catalunya*, de la Generalitat de Catalunya, on s'acorda la transcendència innegable de l'acció preventiva.

Partint d'aquestes premisses, crec necessària la intervenció des de l'àmbit educatiu, exposant a la població adolescent/juvenil el problema real de la violència. Hem de tenir present, però, que l'absència de coneixement i la manca d'estudis en aquesta matèria comporta desigualtat i conflictes, motiu pel qual es fa rellevant la necessitat de formació, coneixement i necessitat de realitzar dinàmiques i metodologies per bandejar mites, estereotips i prejudicis, així com també per eliminar les desigualtats entre gèneres, presents en unes ordres heteronormatives i homosexuals. Pren transcendència, també, la presa de consciència de la construcció de les categories gai, lesbiana i transsexual, la lluita contra l'assetjament (per orientació i identitat

El bullying homofòbic ha augmentat un 11% a les escoles.

El 74% de gais i lesbianes han estat insultats alguna vegada per aquest motiu, i el 34% han patit agressions físiques.

sexual/de gènere), la importància de la prevenció (a diferents nivells) i el treball de la diversitat afectivo-sexual des de la positivitat i l'enriquiment.

Finalment, considero, doncs, que cada detall a favor de l'eradicació de la violència i de la discriminació pren importància i és útil per treballar les arrels de la problemàtica present en el sistema educatiu de secundària i en el conjunt de la societat.

2.4 Fonamentació teòrica

Per poder suggerir i dissenyar un programa de prevenció contra l'homo/transfòbia en el sistema educatiu hem de comprendre les arrels del problema i concebre la construcció de la multiplicitat de les mirades. Així, la pluralitat d'autors que treballen des de la perspectiva de gènere (o temàtiques relacionades amb l'objecte d'anàlisi) em permeten aprofundir en el focus d'estudi.

Partint d'aquesta esmena, la proposta de fonamentació teòrica que presento per aquest projecte pren forma a partir de quatre blocs o estaments:

2.4.1 “El sentit equívoc de la societat”.

En primera instància exposo “El sentit equívoc de la societat”, títol adoptat per fer referència al rumb que pren la societat patriarcal, masclista i sexista en relació a les normativitats socials respecte a la identitat de gènere i a la sexualitat de les persones. Tanmateix, la societat en la que vivim és modelada per una ordre de poder generitzada i heterosexista, on la feminitat es tradueix en opressió i vulnerabilitat i, conseqüentment, els *homes efeminats* constitueixen una doble amenaça en les concepcions adoptades del significat d'home i dona (*Ulrika Dahl, 2005*), provinent d'aquesta dicotomia genèrica i de la seva posició en la jerarquia social de poder.

La societat patriarcal és entesa com l'estructura social i jeràrquica basada en un conjunt d'idees, costums, símbols, prejudicis i, fins i tot, lleis que fan referència a una distribució desigual de poder entre homes i dones, de manera que el gènere masculí domina i oprimeix al femení. Amb paraules de Marta Fontenla (2008)⁶ el patriarcat pot definir-se com a *un sistema de relacions socials sexo-polítiques basades en diferents institucions públiques i privades i en la solidaritat interclasses i intragènere, instaurat pels homes, els quals com a grup social i de forma individual i col·lectiva, oprimeixen a les dones i s'apropien de la seva força productiva i*

⁶ Fontenla, M. (2008) “Patriarcat” en GAMBA, Susana (coord.). Diccionario de estudios de género y feminismos. Biblos, Buenos Aires.

reproductiva, dels seus cossos i dels productes, ja sigui a través de medis pacífics o mitjançant l'ús de la violència. D'aquesta manera, es tracta d'un sistema d'organització social en què el poder polític, religiós, militar, social i familiar recau –generalment- en mans dels homes, els quals determinen el paper que les dones han d'adoptar per aconseguir la seva submissió.

Així doncs, es comprèn que l'estructura social de la nostra societat mostra una dominació masculina catalogada com a sistema patriarcal, on les dones són subjectes subordinats en diferents esferes socials. Tanmateix, el patriarcat -en la seva dimensió generitzant- assigna espais simbòlics de gènere col·locant els homes en superioritat a les dones (*contracte social/sexual*) i nomenant les diferències entre <allò femení i allò masculí> (Tubert S., 2011)⁷.

A diferència del patriarcat, basat en l'estructura social, el masclisme és una conducta (individual o col·lectiva), és a dir, un conjunt de creences, valors i comportaments que es caracteritzen per l'autoafirmació sistemàtica i reiterada de la masculinitat (hegemònica) i la seva expressió magnificada, menyspreant la constitució, personalitat i essència femenina. El conjunt dels comportaments prepotents exercits pel gènere masculí en detriment del femení, atribueixen la supremacia dels homes sobre les dones i propicien actituds discriminatòries contra les mateixes.

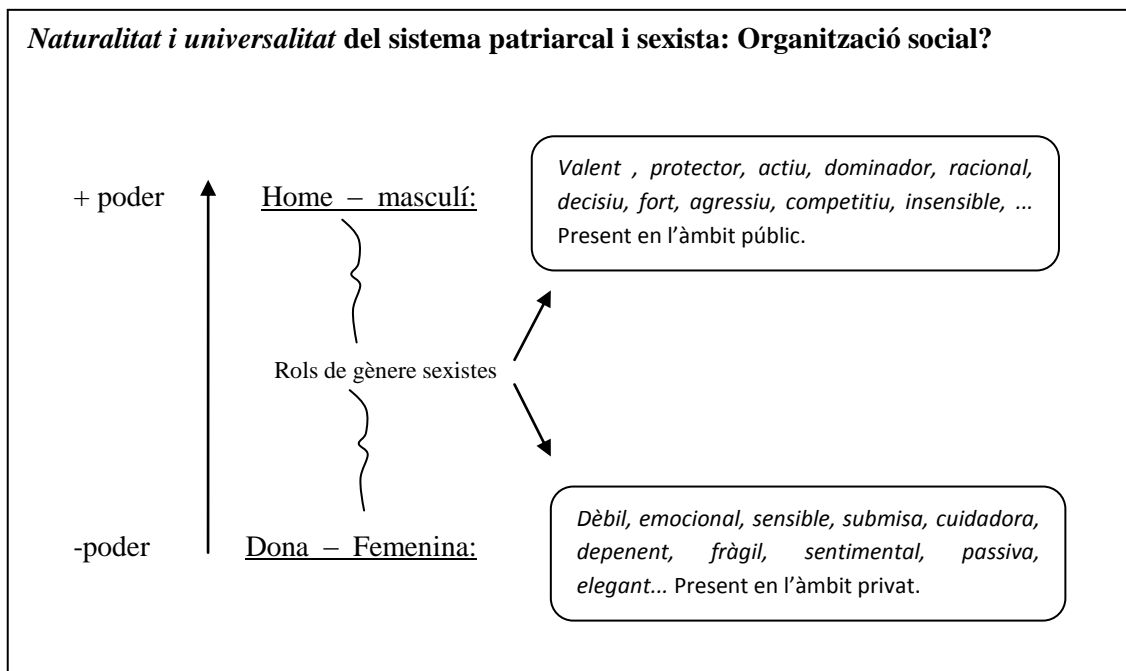
Per altra banda, quan parlem d'una societat sexista i/o heterosexista fem referència a les actituds jeràrquiques i discriminatòries respecte a una persona a raó del seu sexe o la seva identitat sexual. Es refereix, doncs, a les condicions que promouen estereotips de rols socials establerts en diferències sexuals, en els quals es creu que la dona és incapaç *de fer i dir* grans coses i, per tant, el seu silenci és preat i la única dedicació “la cura, la maternitat i la feminitat”.

Aquesta mentalitat sexista, com ja he comentat, atribueix unes qualitats i patrons de conducta diferenciats entre homes i dones. Aquest fet pot provocar patiment i sofriment -especialment al sexe femení-, així com també a aquells/es que, sigui per l'orientació sexual o per la pròpia identitat, qüestionen els valors heterosexistes.

Concretant en l'heterosexisme (o heterocentrisme), doncs, es pressuposa que tots els individus tenen una atracció i desig heterosexual, a més de considerar aquesta orientació sexual com a superior a l'homosexual, bisexual, pansexual o asexual. Aquest sistema ideològic, en paraules de Herek⁸ (1992), nega, degrada i estigma qualsevol conducta, identitat o relació no heterosexual.

⁷ Cristina Molina (2011) *Capítol 4: Gènere y poder desde sus metáforas. Apuntes para una topografía del patriarcat*, Pàg. 123 i ss., a Silvia Tubert (2011) *Del sexo al género. Los equívocos de un concepto*. Madrid: Ed. Cátedra.

⁸ Gregori M. Herek (1954): psicòleg que ha portat a terme diverses investigacions sobre els prejudicis contra les minories sexuals. Construeix el concepte de *prejudici sexual* per reemplaçar i descriure el terme *homofòbia*; considera que la paraula *homofòbia* condueix a una fonamentació patològica, por irracional.

Font: elaboració pròpia. Figura 1.

2.4.1.1. Estereotips socials del gènere i del sexe

La societat actual -descrita amb anterioritat-, mostra una sèrie d'estereotips associats al gènere i al sexe que, des de la psicologia social, fan esment a una representació mental simplificada i compartida per un gran nombre de persones sobre uns determinats subjectes o esdeveniments. Aquestes representacions suposen una generalització de determinats prejudicis o idees preconcebudes que no compten amb la singularitat personal de l'ésser humà, i es caracteritzen pel seu *profund arrelament en la societat* (Padilla,T; Sánchez, M; Moreno, E.; 1999: 129, Vol. 17), de manera que impregnen el pensament de persones de totes les capes socials (independentment de la classe social, edat i sexe). En termes generals, solen ser un reflex de les creences socials, rols sexuals⁹ o construccions entorn el concepte de masculinitat i feminitat, per exemple, on -en la societat actual- néixer d'un sexe o d'un altre segueix sent quelcom rellevant que condiciona el propi desenvolupament personal i social.

“Incluso antes del nacimiento las expectativas familiares i sociales son diferentes según se sepa cuál va a ser el sexo de la futura criatura. El aspecto físico, la vestimenta, la forma de interactuar con ella será de una forma u otra manera según se trate de un niño o una niña” (Garaizabal,C. i Fernández-Llebrez, 2010:142).

⁹ Tal i com s'observa en els rols de gènere sexistes de la figura 1, basats en L. J. Kray i Leigh Thompson (2005:104).

Aquest conjunt de representacions mentals s'adquireixen a través de processos d'aprenentatge i de socialització, on hi intervenen una sèrie de factors culturals i tradicionals d'una societat (incloent els medis de comunicació, pel·lícules, art, etc.), així com el nostre context més immediat (escola, família, amistats, etc.).

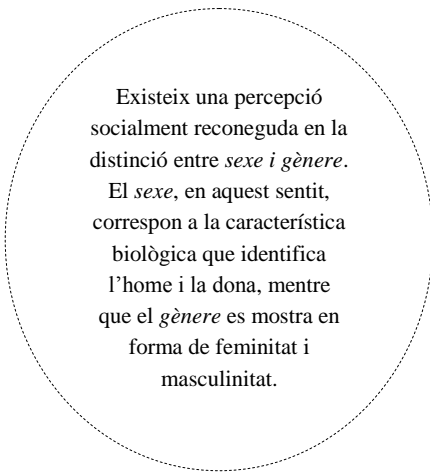
Lagarde (1996) considera que els estereotips de gènere s'aprenen des de la infància; en aquest sentit, durant la socialització primària (família), el nen o la nena observa i incorpora els rols i les conductes diferenciades entre la mare i el pare, a mesura que va construint la pròpia identitat. Posteriorment, la socialització secundària (escola) consolida aquestes diferències entre homes i dones, generant així una interiorització preconcebuda del gènere i contribuint al manteniment dels estereotips genèrics, els quals guien els comportaments i pensaments dels propis subjectes.

Finalment, quan se'ns presenta les frases estereotipades com per exemple “els homes no ploren” o “aguanta com un home”, pressuposa el comportament adequat o inadequat en funció del sexe biològic de qui realitzi l'acció, és a dir, el subjecte masculí mostrat com a “dèbil” trenca amb la representació social (imaginari col·lectiu) de la masculinitat i, per tant, és compresa com a conducta inadequada; pel contrari, la mateixa acció portada a terme pel sexe oposat (sexe femení mostrada com a dèbil) és considerada com a “adequada i normalitzada”.

2.4.2 “Trencant espais fixes”

A “*Trencant espais fixes*” vull fer esment a la consideració del gènere no *normalitzador*. En el context dels valors caracteritzats per la nostra societat (vistos anteriorment en “*El sentit equívoc de la societat*”), es pressuposa una lògica contínua del sistema sexe-gènere-desig, és a dir, es considera que pel fet de néixer home (mascle) t'has de comportar com a tal i has de sentir atracció sexual cap a la feminitat –orientació heterosexual-. Pel contrari, si neixes dona (femella), has de comportar-te com a dona i has de sentir desig sexual cap a un ésser masculí.

Així, en aquest context sòlid d'heterosexualitat obligatòria, quan es produeix la percepció de discontinuïtat de la lògica sexe-gènere-desig¹⁰, es constata una eminent discòrdia i escàndol social, suscitat –en gran mesura- per mites i estereotips inscrits en una societat on la comprensió de les

Existeix una percepció socialment reconeguda en la distinció entre *sexe i gènere*. El *sexe*, en aquest sentit, correspon a la característica biològica que identifica l'home i la dona, mentre que el *gènere* es mostra en forma de feminitat i masculinitat.

¹⁰ Referència de J. Butler (2007) *Sujetos de sexo/género/deseo*, a *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Ed Paidós.

nocions d'identitat sexual, de gènere i d'opció o conducta sexual de les persones es regeixen per les ordres heteronormatives, creant sistemes d'opressió i nivells de control, com l'homofòbia, la transfòbia o l'intersexfòbia.

“La homofobia se convierte en el guardián de las fronteras sexuales (hetero/homo) y de las de género (masculino/femenino)” (Borrillo, 2001: 16).

Lògica sexe-gènere-desig: Dona-femení-heterosexual / Home-masculí-heterosexual

Ruptures de la lògica sexe-gènere-desig:

Dona- masculí- heterosexual / Dona- masculí- homosexual / Dona –femení- homosexual.

Home –femení- heterosexual / Home- femení- homosexual / Home – masculí – homosexual.

El sistema d'opressió, en relació al gènere i al sexe, s'ostenta de múltiples modes i formes. Per una banda, podem referir-nos a la construcció cultural del cos –tant masculí com femení- com a dèspota, en la mesura que permet l'esclavitud del propi cos a mutilacions, dietes o cures desorbitades, per exemple. Per altra banda, l'opressió del gènere també ve determinada pel sistema sexual, “organitzador del desig i de l'atracció”, ja que autoritza part d'aquest desig com a *lícit i valorat*, en detriment de la part *exclusa, prohibida i perversa*, marcada com a *alteritat*.

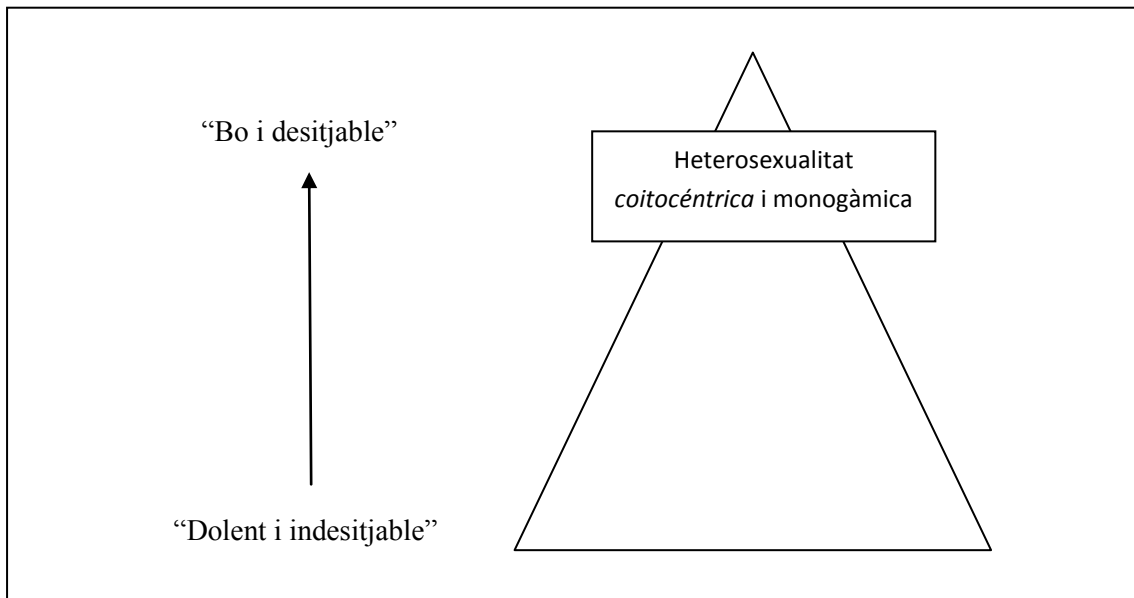
Las sociedades dibujan “cuerpos limpios y cuerpos sucios”, “prácticas limpias y prácticas sucias”, cuyo contenido puede variar a lo largo del tiempo (Platero i Gómez, 2008:).

Aquest concepte esmentat d'*alteritat* pren forma en la mesura que, tal com demostra el filòsof Hegel, la consciència del *Jo* només és possible en l'*alteritat* (Moncó, B., 2011:18), és a dir, només pot donar-se quan es reconeix en l'*Altre (alter)*, en aquell/a que és “diferent”. No existeix el *Jo* sense el *Tu*. Així, l'*Altre* (com a construcció sociocultural) és l'antagònic d'allò grupal i, per tant, és considerat com a estrany i com a quelcom no intern (“està fora¹¹”).

Centrant-me en aquesta direcció, hem de concebre com a premissa que *vivim en una societat on els beneficis i privilegis socials recauen en aquelles pautes de comportament heterosexual que s'acomoden en famílies tradicionals* (Platero Méndez i Gómez Ceto, 2008:), fins al punt de considerar com a “desviades i pecadores” aquelles conductes que alteren “l'ordre natural”.

¹¹ L'exposició del concepte d'*alteritat* pren forma en la classificació “Jo” i “Tu”, “nosaltres” i “vosaltres” i, per tant, en les conductes socialment construïdes marcades com a “lícites”, constituïdes per la majoria, enfront a als comportaments “estrany, enemics i depravats” de la minora. Veure figura 3 (exclusió/inclusió).

Així, la societat en la que vivim segueix vigent un sistema jeràrquic de valors sexuals (i morals) en relació al comportament sexual, el qual permet establir una classificació piramidal:

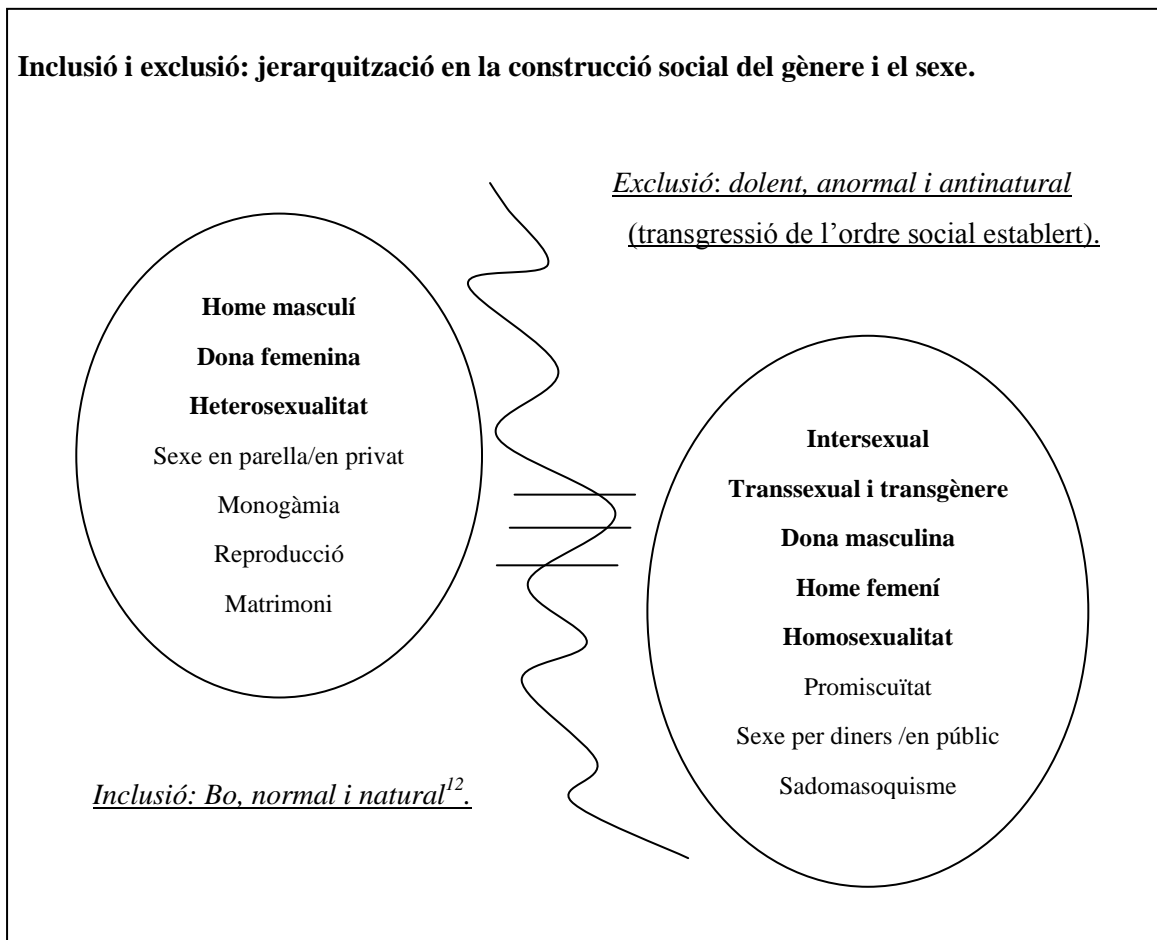

Font: elaboració pròpia. Figura 2

Aquest fet condueix a la comprensió social de la varietat sexual com a perillosa i insana, al mateix temps que propicia les fronteres entre la sexualitat "bona" de la "dolenta". La ubicació dels subjectes en aquesta classificació jeràrquica i piramidal té diversos efectes, ja que els que es situen en el nivell més alt són dotats de major respecte i major reconeixement legal i social, mentre que els que es situen en la base de la piràmide són mancats de respecte, de reconeixement i estigmatitzats, sovint considerants com a presumptes "malalts mentals" (fent referència a Coll-Planes, 2010).

"Las personas que alteran las normas de género y sexualidad ponen en peligro el orden social, por lo cual son marcadas como la alteridad y, desde esta posición, son designadas como marginables, agredibles e incluso exterminables". (Coll-Planes, 2010: 85).

Tal i com indica Platero i Gómez en l'obra *Herramientas para combatir el bullying homofóbico* (2008), les diverses practiques sexuals individuals i privades d'una persona no pressuposen la intencionalitat de desequilibrar la norma social. Tot i així, l'existència dels comportaments contraris a l'ordre heterosexual monogàmic i reproductor de l'espècie humana (situats a la cúspide de la jerarquia de les pràctiques sexuals) desafien l'organització social. D'aquesta manera, dins del context social tradicional es produeix una classificació inclusiva/exclusiva dels diversos comportaments permesos i no-permesos.

Font: elaboració pròpia, prenent com a base a Rubin (1989:21) i Coll-Planes (2010:88). Figura 3.

Seguint l'esquema proposat¹³, les barreres delimitadores i productores de desigualtat de gènere haurien de veure's anul·lades amb la inclusió del conjunt de rols sexuals i genèrics, papers, funcions, transgressions de les ordres socials, varietats d'identitat de gènere i d'opcions i conductes sexuals (sempre que les diverses pràctiques responguin a cert grau ètic, tenint en compte la no-vulneració dels drets legítims propis de l'ésser humà). Aquest fet desitjable, malgrat ser costós, donaria llicència a la inclusió de la diversitat per part de la societat, al mateix temps que evitaria la discriminació, l'exclusió i l'excepció.

¹² Rubin, G. (1989) *Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad*. En: Vance, Carole. *Placer y peligro: explorando la sexualidad femenina*. Madrid: Revolución.

Coll-Planes (2010), a "La voluntad y el deseo. La construcción social del género y la sexualidad: el caso de lesbianas, gays y trans"; pàg. 87, figura 1.

¹³ Malgrat les categories inclusió/exclusió, també es constaten desigualtats en el camp de la inclusió, en la mesura que preval el gènere masculí sobre el femení.

2.4.2.1 Aclarint conceptes

Amb l'objectiu d'una millor comprensió, vull donar resposta a l'aldarull de terminologies -sovint confuses, tèrboles o desconegudes- per tal d'apreciar les dissimilituds entre conceptes, ja que no podem comprendre l'homosexualitat, l'heterosexualitat, la bisexualitat, la transsexualitat, la pansexualitat i l'asexualitat per igual, així com tampoc podem mixturar les nocions de gai, lesbiana, transsexual, transgènere, intersexual i transvesti -*Drag Queens i Drag King*- . Aquest conjunt de sexualitats, però, no han de ser traduïdes com a etiquetes opressores, sinó que són conceptes necessaris per nombrar conductes i vivències, tant pròpies com alienes. Tanmateix, hem de comprendre que no són excloents entre sí, és a dir, un home transsexual pot sentir-se atret pel sexe masculí, essent home trans gai.

- **Homosexual:** orientació sexual i afectiva cap a persones del mateix sexe. El terme **gai** és utilitzat per l'home que mostra inclinació cap a una relació sexual i afectiva amb un altre home, mentre que **lesbiana** fa referència a la dona que s'inclina cap a una relació sexual i afectiva amb una altra dona.
- **Heterosexual:** orientació sexual i afectiva cap a persones del sexe oposat.
- **Bisexual:** orientació sexual i afectiva cap a persones d'ambdós sexes.
- **Transsexual:** persones que es senten pertanyents a un gènere diferent a l'atribuït en el naixement en funció del seu sexe, i que desitgen l'aspecte físic que es correspon al gènere sentit com a propi. Les **transsexuals femenines** passen d'home a dona, i els **transsexuals masculins** de dona a home. Les persones transsexuals generalment opten per sotmetre's a un procés d'hormonació i una intervenció quirúrgica de reassignació sexual. Per portar a terme aquets processos o demanar el canvi d'identitat legal és obligatori rebre el diagnòstic de trastorn d'identitat de gènere i haver rebut tractaments mèdics, almenys, durant dos anys (referència: Coll-Planes, Bustamante i Missé; 2009).
- **Pansexual:** orientació sexual caracteritzada per l'atracció romàntica i/o sexual cap a un altra ésser humà, independentment del seu sexe o gènere (funció estètica).
- **Asexual:** orientació sexual caracteritzada per la manca d'atracció sexual per cap persona/individu.
- **Intersexual:** persona que presenta característiques sexuals masculines i femenines.

- **Transgènere:** persones que qüestionen el gènere que se'ls hi va assignar en néixer, però que no s'identifiquen com a transsexuals, ja que no porten a terme el canvi de sexe o perquè adopten un qüestionament del sistema de gènere i es resisteixen a sotmetre's a un dels dos rols (masculí/femení).
- **Transvesti:** persones que es vesteixen freqüentment amb roba assignada socialment al sexe contrari. El concepte de *Drag Queens* s'esmenta quan volem parlar d'homes o dones que es vesteixen com a dona i que mostren de forma exegerada els atributs i característiques sexuals associats amb la feminitat. Pel contrari, *Drag King* són homes i dones que es vesteixen i actuen com a homes, en una representació exagerada o paròdica dels caràcters que s'associen a la masculinitat (Platero i Gómez, 2008:84).

En aquest espai de terminologies, podem entreveure diverses expressions o paraules per senyalar a aquest col·lectiu. Així, podem trobar-nos amb nomenclatures com *bollera*, *marimacho* o *torillera* per designar a les persones lesbianes, i *marica*, *mariquita* o *maricón* per fer referència a l'homosexualitat masculina¹⁴. Aquests termes considero que mantenen una interiorització i connotació negativa, amb una forta càrrega valorativa, mites i prejudicis sobre el col·lectiu LGTB, i promouen conductes -tant conscients i inconscients- de discriminació, i una *destrucció* de la imatge social de les persones gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals.

2.4.3. “(Im)mutable, (im)modificable i (in)evitable”

L'epígraf “(Im)mutable, (im)modificable i (in)evitable”, pretén entreveure el debat dicotòmic entre l'essencialisme i el construccionisme del gènere i del sexe i, com a conseqüència, posar en controvèrsia l'origen biològic amb el mecanisme cultural de les diferències entre homes i dones i de la pròpia creació de la identitat sexo-genèrica.

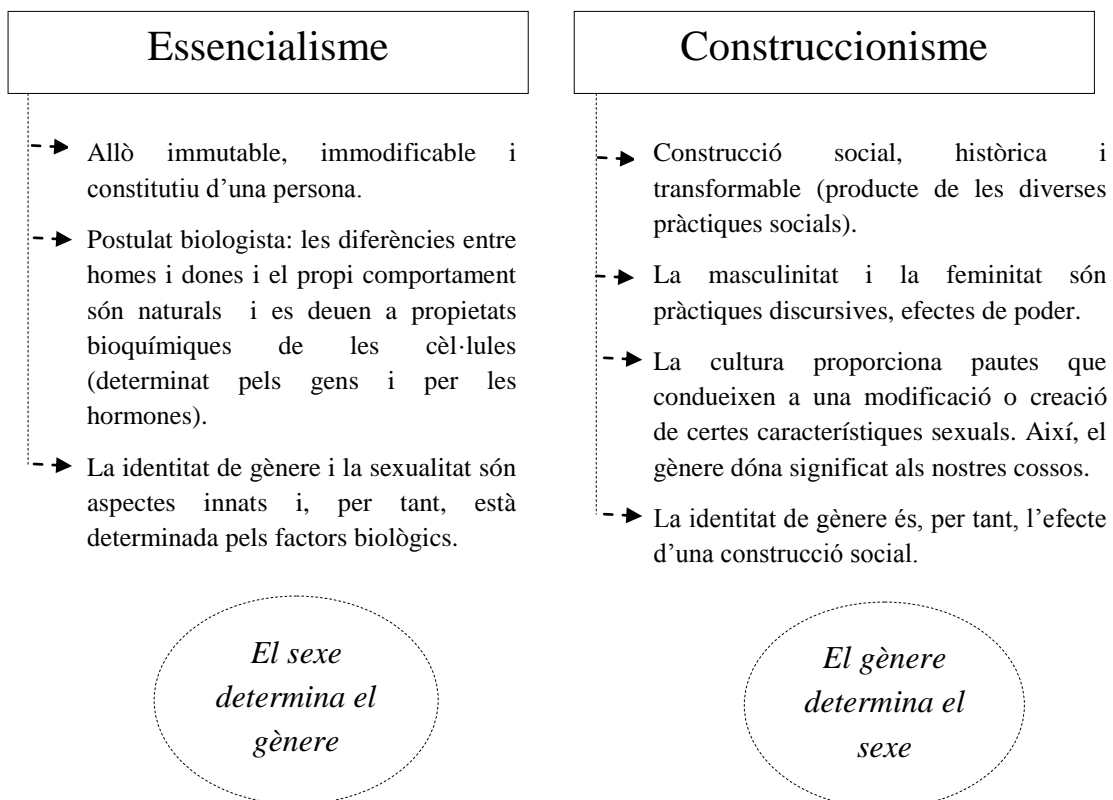
Des del punt de vista essencialista, defensat per Goldberg (1998), es sol associar la preeminència masculina sobre la femenina (esmenta: *la tasca de l'home és protegir a la dona*). Malgrat això, Fisher (2000) tutela la supremacia femenina des de postulats biològics, protegeix que l'evolució humana ha quedat marcada pels gens i afirma que “*la dona neix dona*”.

Aquesta perspectiva fa èmfasi al factor genètic, el qual es reproduceix de generació en generació, de manera que deixa entreveure com a inevitables les desigualtats entre homes i dones. Tanmateix, també al·ludeix al component hormonal com a detonant de les diferències de

¹⁴ Els termes referents a l'homosexualitat femenina són descrits per Fernández Rasines (2002), i els masculins per Rodríguez González (2005). Ambdós són citats en el llibre *Herramientas para combatir el bullying homofóbico* (2008), de Platero Méndez i Gómez Ceto.

gènere, és a dir, considera que són els andrògens (hormones masculines: testosterona, per exemple) qui dicten els comportaments sexuals i genèrics de cada individu, justificant així la presumpte elevada excitació sexual i agressivitat dels homes, enfront les dones.

Tot i així, fent referència a Coll-Planas (2010, 2013) i prenent rellevància a autors/es com J. Butler, M. Foucault, Witting o Fuss, concebo la visió constructivista i m'allunyo de les teories essencialistes. En aquest sentit, es considera que les nostres característiques sexuals no són quelcom natural, al marge de la cultura, sinó que és la cultura qui ens proporciona eines i pràctiques que fan que modifiquem i creem les característiques sexuals (per exemple: reassignació de sexe, depilació, moviment corporal, etc.). D'aquesta manera, els nostres cossos són llegits des d'un determinat marc cultural, el qual ens indicarà les característiques pròpies de la persona (ambiciosa, dòcil, emocional,...)¹⁵.

Així, la relació entre sexe i gènere pot veure's des d'un posicionament essencialista/biològic o des d'una visió constructivista o de mecanisme cultural. Tanmateix, pot comprendre's com a dos elements diferenciats, és a dir, atenent a l'existència d'una part biològica i corporal (el sexe) i una comportamental construïda socialment (el gènere).

¹⁵ Idea extreta de la conferència "Repensant el gènere: Una xerrada il·lustrada sobre la construcció social del gènere" a càrrec de Gerard Coll-Planas. Universitat de Vic, 11/12/2013.

2.4.4. “Contextualitzant l'(homo/trans)sexualitat”

Per acabar, dins d'aquest context esmentat, pretenc endinsar-me en la contextualització històrica¹⁶ de l'homo/transsexualitat i adoptar-ne les característiques principals. D'aquesta manera, “*Contextualitzant l'(homo/trans)sexualitat*” esdevé un recorregut pel pas del temps fins a l'actualitat, detallant-ne les visions adoptades en les diferents temporalitzacions, amb la finalitat d'entendre que la sexualitat és un comportament humà històric.

Al Segle XIX apareix el concepte “homosexual/homosexualitat”, el qual constitueix el discurs mèdic i pressuposa l'existència de diverses sexualitats. Aquest fet revoltós no exclou la realitat de les pràctiques sexuals entre persones del mateix sexe anteriors a la data esmentada, sinó que s'entén que no es contemplava el concepte com a una classificació científica ni existien les identitats sexuals, tal com comenta Guasch a l'any 2000 (es tractava de diversos gustos sexuals, malgrat unes fossin reconegudes com a més pecadores que altres).

En aquest espai cal destacar Boswell (1992), el qual en la seva obra “*Cristianismo, tolerancia social y homosexualidad*” contextualitza les pràctiques homosexuals des de l'Imperi Romà fins a l'Alta Edat Mitjana, i l'obra de K. J. Dover (2008) sobre l'homosexualitat en l'Antiga Grècia.

GRÈCIA

A l'Antiga Grècia, l'homosexualitat masculina entre un adult i un jove/adolescent (“relació sexual *pederàstica*”) era acceptada i no reprimida. Es distingien les pràctiques sexuals *passives i actives*, associades a la dominació (“penetrador”) i la submissió (“penetrat”). Així, el rol actiu estava relacionat amb la masculinitat, l'alt estatus social i l'edat adulta, mentre que el rol passiu es relacionava amb la feminitat, el baix estatus social i amb la joventut.

La relació homosexual entre dos homes adults resultava més comprometedora i estigmatitzant.

A destacar: *El banquet* de Plató i Safo de Lesbos.

¹⁶SORIANO, M. (2005) *La marginación homosexual en la España de la Transición*. Barcelona: Ed. Egales.

BOSWELL, J. (1992) *Cristianismo, tolerancia social y homosexualidad*. Barcelona: Munichnik editores.

K. J. DOVER (2008) *Homosexualidad griega*. Barcelona: Ed. El cobre.

ROMA

En termes generals, la societat romana no distingia entre *gais i no gays* i considerava l'interès i la pràctica homosexual com a un aspecte ordinari de l'erotisme humà (si més no en els centres urbans).

La *Llei Escantina*, reguladora de les pràctiques sexuals (República, 226 a.C), no és coneguda amb certesa, però es considera que no penalitzava estrictament les relacions homosexuals.

Al S.III d.C apareixen les primeres lleis condemnatòries de l'homosexualitat, en relació a la violació de menors, entre altres. Les relacions homosexuals no contemplades en aquestes lleis eren comunes i acceptades fins al S. VI (final de l'Imperi), on finalment el dret Romà prohibeix tot tipus de relacions homosexuals.

En relació a la transsexualitat, cal destacar: Sacerdotesses Gallae, "La Metamorfosis" de Ovidio, i l'afirmació de l'emperador Heliogàbalo de sentir-se dona.

EDAT MITJANA

Aquesta època destaca per la persecució i repressió de les conductes homosexuals, on la paraula més propera a *homosexual* era *sodomita* (terme utilitzat per descriure comportaments sexuals "considerades antinaturals" com el sexe anal i altres pràctiques sexuals masculines).

Els càstigs i les penes exercides en la majoria de països d'Europa fan referència a la condemna de foguera, on els terme utilitzat pels homosexuals equivalien a *faggot*.

L'església va propiciar i difondre la manera de viure i entendre la sexualitat en l'etapa medieval. *La Bíblia, Levítico (20:13)*: "Si alguno se ayuntare con varón como con mujer, abominación hicieron; ambos han se der muertos; sobre ellos será su sangre".

EDAT MODERNA i CONTAMPORÀNIA

Al 1497, a Espanya, es van agreujar les sentències i penes per a qui exercís les pràctiques *sodomites*, i es conceben com a un crim i un pecat que posa en perill l'Estat Espanyol.

Durant al S.XVII-XVIII, apareix la subcultura homosexual en les grans ciutats –controlada pel terror i execucions a homosexuals–, on les relacions homosexuals es practicaven entre homes adults. Es mostren, també, espectacles *de travestisme*.

Però amb l'arribada de la Revolució francesa, la *sodomia* va deixar de ser delictes a França, on només es penalitzaven aquelles conductes que perjudicaven a un tercer (extensió a Espanya, al 1822, amb excepció del codi de justícia militar).

A S. XX, però, a Espanya (comentat posteriorment), Itàlia i Alemanya s'inicia una dictadura que reprimiran les millores del col·lectiu homosexual.

2.5. Marc normatiu i legal

En aquest apartat pretenc donar a conèixer les diverses activitats que han pres rellevància al llarg de la història de l'homosexualitat i transsexualitat, i el marc normatiu i legal de les qüestions que hi guarden relació (antecedents i lleis vigents), tant del marc general com l'aprofundiment en el sistema educatiu¹⁷.

Legislació internacional:

- Principis de Yogyakarta [Principis sobre l'aplicació de la legislació internacional de drets humans amb relació a l'orientació sexual i a la identitat de gènere (2008) de la Generalitat de Catalunya]. Recull 29 principis o drets de la ciutadania que el col·lectiu LGTB no té reconeguts en la majoria de països del món a causa de la discriminació que pateix.

Legislació europea:

- Resolució del Parlament Europeu, de 12 de setembre de 1989, relativa a la discriminació contra els transsexuals.
- Resolució del Parlament Europeu, febrer de 1994, sobre els drets dels homosexuals i lesbianes a la Unió Europea.
- Resolució del Parlament Europeu, de 18 de gener de 2006, sobre l'homofòbia a Europa
- Tractat d'Amsterdam i Tractat de Lisboa.

A través d'aquestes Resolucions i Tractats, les institucions europees reconeixen l'existència de la discriminació per raó d'orientació sexual i insten els estats membres a prendre mesures adequades per lluitar contra aquesta tipologia de discriminació.

¹⁷ Pujol, J., Torres, H. i Ávila, R. (2010) *Aproximació a la situació de l'homofòbia, la lesbofòbia i la transfòbia a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania.

Borge, R. (2009) *Lesbianes i Gais en societat i en política. Estat de la qüestió, anàlisi crítica i recull bibliogràfic*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania.

Jaurena, Francesc-Xavier (2009) *L'orientació sexual i la identitat del gènere davant el dret. Estat de la qüestió, anàlisi jurídica i recull bibliogràfic*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania.

Legislació espanyola, concretant a Catalunya:

- Reforma de la “*Ley de vagos y maleantes*”, del 15 de juliol de 1954 (Article 2 i 6), en la qual s’inclou la repressió i el control de les pràctiques homosexuals.
- “*Ley sobre peligrosidad y rehabilitación social*”, del 4 d’agost de 1970. (Derogació de diversos articles, l’any 1979). Es considera la homosexualitat com a una conducta antisocial i s’imposen penes d’internament en presons o psiquiàtriques, a més de ser considerats com a individus potencialment perillosos per a la seva “rehabilitació”.
- Constitució Espanyola, 1978. (Art. 10.1/ 14 /18.1). Promou la igualtat de tots els individus davant la llei, la no discriminació per orientació sexual i el dret a la dignitat.
- 1986: L’homosexualitat deixa de ser delictes contra l’honor a l’exèrcit. El codi de justícia militar el castigava amb la separació del servei i entre 6 mesos i 6 anys de presó.
- 1990: l’Assemblea de la OMS suprimeix l’homosexualitat de la llista de malalties mentals, posant fi al fonament pseudocientífic de la discriminació al col·lectiu LGTB.
- *Llei 40/1991, del Codi de successions per causa de mort en el dret civil de Catalunya*, en matèria d’adopció i tutela, la qual permet l’adopció per part de persones homosexuals.
- *Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal* (Art. 510), on es penalitza amb pena de presó i multa a qui promogui la discriminació a raó d’orientació sexual.
- La *Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Codi de família* conté la regulació sistematitzada del dret civil de família català.
- *Llei 10/1998 d’unions estables de parella*: va fer possible un registre més específic de l’homosexualitat al Dret Civil Català.
- 1999: a Andalusia s’inclou la gratuïtat de les operacions de canvi de sexe (2007 a Madrid i 2008 a Catalunya).
- Parlament de Catalunya: *Resolució 243/VI, aprovada l’11 d’octubre de 2000*, on es defensa la no-discriminació per motius d’opció sexual.
- *Llei 3/2005, de 8 d’abril*, de modificació de la Llei 9/1998, del Codi de Família, de la Llei 10/1998, d’unions estables de parella, i de la Llei 40/1991, del Codi de Successions per causa de mort en el Dret Civil de Catalunya, d’adopció i tutela.
- Acord de Govern de 28 de juny de 2005, que aprova el *Programa per al col·lectiu gai, lesbiana i transsexual*, de la Generalitat de Catalunya.
- *Llei 13/2005, de 1 de juliol, en la que es modifica el Codi Civil en matèria de dret a contraure matrimoni*.

- Estatut d'Autonomia de Catalunya, aprovat al 2006 (Apartat 2 de l'Article 15, Capítol 1 / Apartat 7 i 8 de Article 40, Capítol 5), en el qual es determina que tota persona té dret a la dignitat i a la seguretat, lliure de discriminacions, i explicita que els poders públics han de promoure la igualtat de totes les persones (amb independència de l'orientació sexual) i de les diferents unions establertes de parella.
- Acord de Govern de 5 de setembre de 2006, pel qual s'aprova el *Pla interdepartamental per a la no-discriminació de les persones homosexuals i transsexuals*.
- *Llei estatal 3/2007 de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones*, referent al canvi d'identitat de gènere de les persones transsexuals. En aquesta llei s'exposen els requisits necessaris per acordar la rectificació, on la persona ha d'acreditar estar diagnosticada de disfòria de gènere (existència de dissonància entre el sexe morfològic o gènere fisiològic inicialment inscrit i la identitat de gènere que sent el sol·licitant o sexe psicosocial, segons la llei) i que ha estat tractada mèdicament durant almenys dos anys per ajustar les seves característiques físiques a les corresponents al sexe reclamat.
- Acord de Govern de 26 de juny de 2007, pel qual s'aprova el *Decret de creació del Consell Nacional de Lesbianes, Gais i homes i dones Bisexuals i Transsexuals*.

Constitució i Lleis estatals: àmbit educatiu.

- Constitució espanyola (Art 27): declara que totes les persones tenen dret a l'educació.
- Declaració dels Drets del nen, principi 10: es pren el dret i el deure del infant de no deixar ningú de banda per com sigui o d'on sigui.
- *Pacte Internacional de Drets Civils i polítics*: Declara el drets de tots a la vida i a l'igual protecció de la llei, sense cap tipus de discriminació.
- *Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, de Educació (LOE)*: reconeixement de la diversitat afectivo-sexual (diversos articles).
- *Real decret 1513/2006, de 7 de desembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims de l'Educació Primària*
- *Real decret 1631/2006, de 29 de desembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims corresponents a l'Educació Secundària Obligatòria*
- *Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març, de salut sexual y reproductiva y de interrupció de l'embaràs*: Capítol III Article 9 i 10, on s'incorpora la formació en salut sexual, afectivosexual i reproductiva al sistema educatiu (reconeixent la diversitat sexual).

3. Objectiu general, objectius específics i actuacions del programa

Aquest programa es centra en la prevenció i sensibilització de la discriminació i la violència que pateix el col·lectiu LGTB en els centres educatius, mitjançant el foment de metodologies no-discriminatòries i inclusives a través d'un objectiu general, el qual es desplega en 5 objectius específics i diverses actuacions.

“Es preciso formar al profesorado para poder desarrollar programas en esta línea y para poder formar a los estudiantes sin prejuicios y tratando la diversidad afectivo-sexual de manera normalizada desde las primeras etapas”. (Lamarca , i Et Al; 2008).

Silenciar i invisibilitzar el col·lectiu LGTB, en els centres educatius, promou la desigualtat, el rebuig i la discriminació d'aquest. És per aquest motiu que l'objectiu general que regeix el programa va orientat a **eliminar l'opressió de gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals a través de la formació dels docents**, dels quals s'espera una participació activa i positiva en la intervenció a favor de la no-discriminació, apoderant-los i formant-los amb la finalitat de que adquireixin habilitats i coneixements necessaris per poder fer front al problema real i existent, al mateix temps que es pretén produir un procés sensibilitzador dels estereotips, mites i prejudicis que existeixen entorn a aquest col·lectiu, dins d'un sistema heteronormatiu.

“Toda la gente oprimida sufre alguna limitación en sus facultades para desarrollar y ejercer sus capacidades y expresar sus necesidades, pensamientos y sentimientos (Young, 2000:73). Es experimentar como los rasgos dominantes de la sociedad vuelven invisible la perspectiva particular de nuestro grupo al tiempo que estereotipan nuestro grupo y lo señalan como el “otro” (Young, 2000: 103).

Els objectius específics i les actuacions van destinats, primerament, a prendre consciència de les diverses **manifestacions sexistes** presents en el sistema educatiu –concretament a secundària- ja que, tal i com esmenten Gerard Coll-planas, Gemma Bustamante i Miquel Missé en el seu estudi *“Transitant per les fronteres del gènere: estratègies, trajectòries i aportacions de joves trans, lesbianes i gais”*, la majoria d'agressions i discriminacions que es produeixen en aquest àmbit tenen noies masculines i nois femenins com a blanc.

“Hablar de sexismo en centros escolares nos lleva a hablar de homofobia (...) Los chicos, cuando de alguna forma trasgreden las pautas de lo que se supone ser un varón, se exponen a la injuria”. Raquel (Lucas) Platero; 07/12/2010 (XEGA).

Posteriorment, en el segon objectiu específic, es pretén donar a conèixer el **sistema sexe-gènere** en els centres educatius. La distinció del sexe i el gènere, presentada l'any 1975 per Gayle Rubin, esdevé un fet revolucionari en considerar aquest sistema com a “un conjunt de disposicions pel què una societat transforma la sexualitat biològica en productes de l'activitat humana” (Rubin, 1975). Malgrat aquest fet, s'ha de prestar atenció i comprendre les diferents concepcions del binomi sexe-gènere, comentades per Gerard Coll-Planas (2010) en el seu llibre *“La voluntad y el deseo. La construcción social del género y la sexualidad: el caso de lesbianas, gays y trans”* (1. Les característiques sexuals determinen el gènere, 2. Són dos elements separats –naturalesa i cultura-, 3. El sexe com a producte del gènere).

“¿Podemos hacer referencia a un sexo «dado» o a un género «dado» sin aclarar primero cómo se dan uno y otro y a través de qué medios? ¿Y qué es el «sexo»? ¿Es natural, anatómico, cromosómico y hormonal? ¿Tiene el sexo una historia? ¿Existe una historia de cómo se determinó la dualidad del sexo, una genealogía que presente las opciones binarias como una construcción variable?” (Judith Butler, 2007: 55).

Després d'entendre les idees esmentades anteriorment, el present programa es centre en les nocions **d'orientació sexual i identitat de gènere**. Aquest objectiu específic vol fomentar la “normalització i visibilització” de la diversitat sexual, fer comprendre el concepte d'orientació sexual i d'identitat de gènere i desmantellar l'heterosexualitat obligatòria. A més, es pretén **sensibilitzar i proporcionar respostes adequades davant la forta estigmatització i violència** (formes de control i nivells d'opressió) que rep el col·lectiu LGTB, així com les diverses penalitzacions i càstigs que reben els nens i nenes que no segueixen l'ordre social establert.

Finalment, es presta especial atenció, també, a la inclusió explícita de la **diversitat afectivo-sexual en l'educació sexual**, allunyada de prejudicis. Per aquest motiu, es dedica un objectiu específic destinat a la transmissió de coneixements sexuals a nivell biològic, afectiu, moral, de prevenció de riscos sexuals i holístic o global.

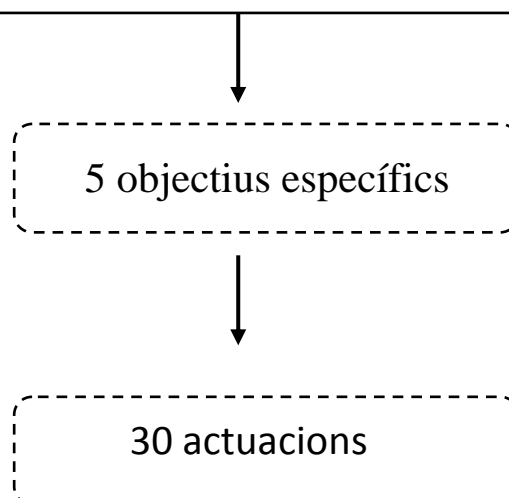
“Quan la institució escolar no tracta obertament determinats temes, l'alumnat queda sotmès a les opinions que el rodegen, és a dir, dels prejudicis de l'ambient originats per la societat” (Oliveira M., 1999).

3.1. Objectiu general, específics i actuacions

OBJECTIU GENERAL: ELIMINAR L'OPRESSIÓ DE GAIS, LESBIANES, TRANSSEXUALS I BISEXUALS A TRAVÉS DE LA FORMACIÓ DELS DOCENTS.

Suprimir l'opressió que rep el col·lectiu LGTB en el centre educatiu (manifestada a través d'estereotips, invisibilització i inferioritat d'aquest) a través de la **formació i l'apoderament dels docents** a fi de que adquireixin un major grau de coneixement de la realitat social i cultural, així com el conjunt de metodologies destinades a la incorporació de la perspectiva de gènere –de forma transversal– en el currículum escolar. Aquesta formació permetrà una intervenció adequada i especialitzada en la prevenció de la discriminació i del rebuig dels nens i nenes que transgredeixin les normes socials establertes dins d'un sistema heterosexista i patriarcal.

Tanmateix, es pretén formar al professorat en matèria de gènere amb l'objectiu de poder fer front a la transmissió de coneixements a l'alumnat, reduint així la discriminació i intolerància a la diversitat afectivo-sexual, treballant el valor d'igualtat en les relacions socials i humanes i establint mesures sensibilitzadores sobre la forta influència del currículum ocult, el qual permet una funció reproductora inconscient de l'estructura de les desigualtats i estereotips de gènere.

Objectiu específic 1:

Proporcionar les metodologies necessàries per contribuir en la superació del les **creences sexistes (i heterosexistes)**, – hostils i/o benèvols- les quals promouen i condueixen a les violències de gènere, presents entre els i les adolescents dins dels centres educatius de secundària. Aquest objectiu parteix d'una visió global i holística de les diverses manifestacions de la violència -en la qual s'inclou el col·lectiu LGTB- que es produeixen com a conseqüència d'un model sexista present dins d'un sistema patriarcal.

Actuacions:

- Incloure la lluita contra el sexisme i la violència en el currículum escolar, així com la transmissió conscient o inconscient d'estereotips. Es tracte d'evitar la utilització, per exemple, de llibres que instin a manifestacions sexistes.
- Afavorir la cessació de les diverses nocions i comportaments sexistes a través de l'estimulació de canvis cognitius, afectius, emocionals i conductuals del professorat. Aquets fet pretén promocionar l'eradicació de les conductes violentes, de la discriminació i de l'assetjament que es produeix en l'àmbit educatiu, a raó de la comprensió sexista d'un model de domini-submissió.
- Portar a terme una metodologia participativa entre el professorat per dialogar entorn a les limitacions que el sexisme suposa per a tots i a totes al reduir els valors tradicionalment associats al propi sexe, en deteriorant de l'altre.
- Establir tasques que permetin comprendre el sexisme com a un element violador dels drets humans (compresos com a universals, inviolables i inalienables), ja que atempta contra la vida i la dignitat de les persones.
- Bandejar el llenguatge sexista, el qual produeix mecanismes socials de segregació que contribueixen a presentar una explicació androcèntrica de la realitat. Aquesta tasca es pot portar a terme utilitzant un llenguatge neutre i equitatiu entre homes i dones i evitant la utilització del masculí plural per fer referència a ambdós sexes.

Objectiu específic 2:

Facilitar el coneixement del **sistema sexe-gènere** entre el professorat (per a una posterior transmissió als alumnes) amb la finalitat d'establir la coneixença i el discerniment dels conceptes. Aquest sistema permet ser el punt de partida per entendre la construcció de la masculinitat i la feminitat en diferents contextos socials, així com també per copsar la seva distribució desigual de les relacions de poder.

Actuacions:

- Clarificar la diferència entre el concepte *sexe* i *gènere*.
- Proporcionar la noció de gènere i comprendre la visió essencialista vers la constructivista. Es pretén fer referència al mecanisme cultural que distingeix les persones entre homes i dones i els assigna funcions i posicions de poder desiguals (construcció social, transformable), vers les posicions biologistes i immutables.
- Proporcionar la noció de sexe i comprendre la visió biologista vers la constructivista.
- A través de tallers participatius, establir la discussió crítica de les concepcions del binomi sexe-gènere: 1) Les característiques sexuals determinen el gènere, 2) Són dos elements separats –naturalesa i cultura-, 3) El sexe com a producte del gènere.
- Incentivar la reflexió de la construcció social de la masculinitat i la feminitat a fi de desmantellar estereotips de gènere.
- Comprendre els factors socials que permeten i ajuden al manteniment del sistema desigual dels sexes: la ideologia sexual, les normes sexuals, els estereotips sexuals i la consciència sexual (Janet Saltzman, 1989: 44).

Objectiu específic 3:

Trencar amb la lògica sexe-gènere-desig, “normalitzar” la diversitat sexual i donar a conèixer els conceptes **d'orientació sexual i identitat de gènere** com a dos elements diferenciats i interrelacionats entre sí, però no excloents. Es pretén la **visibilitat** de gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals i la (re)afirmació de la seva existència.

La diversitat sexual és un concepte que sorgeix del reconeixement de les diferents expressions de la sexualitat humana. Aquestes expressions involucren tres dimensions: l'orientació sexual, la identitat sexual i la conducta o expressió sexual (preferències i comportaments sexuals que adopta la persona). És per aquest motiu que es pren com a objectiu l'adquisició d'aquestes tres dimensions per normalitzar socialment les diverses formes de la sexualitat.

Actuacions:

- Promocionar el respecte a la diversitat i desmantellar l'heterosexualitat obligatòria, així com la presumpció universal de l'heterosexualitat.
- Impulsar elements que facin visible el ventall de possibilitats i, alhora, que trenquin amb la lògica del sexe-gènere-desig: *dona – femenina – heterosexual* i *home – masculí - heterosexual*.
- Proporcionar el coneixement necessari per poder comprendre l'orientació sexual com al desig, preferència i atracció sexual, emocional, física i/o intel·lectual cap a una altra persona (\neq conducta sexual –distinció amb la noció de conducta sexual-).
- Fer comprendre el terme d'identitat de gènere (i la vinculació amb el procés de socialització i interiorització de rols i papers en funció del gènere) com la vivència interna i íntima del gènere, sentint-se home o dona, independentment de que correspongui o no amb el sexe assignat al moment de néixer.
- Impulsar dinàmiques que facilitin els conceptes bàsics referents a les diverses sexualitats (homosexual, transsexual, asexual, bisexual, pansexual, etc.) amb la finalitat de visibilitzar conductes sexuals minoritàries.
- Proposar al professorat i a l'alumnat portar a terme un projecte-activitat utilitzant la metodologia “Photovoice” amb l'objectiu de donar veu i visibilitzar al col·lectiu LGTB.

Objectiu específic 4:

Acompanyar i assessorar als docents amb la finalitat de que adquireixin respostes adequades a posteriors situacions de discriminació. Aquest objectiu es basa en la sensibilització i presa de consciència de la forta **estigmatització, rebuig i violència** que pateix el col·lectiu LGTB – alumne/a i/o professorat- i en proporcionar els instruments necessaris i adients per respondre a la situació de discriminació (prevenció terciària).

La reivindicació de la visibilitat i el fenomen de la invisibilitat es basen en les experiències de negació del reconeixement, de la discriminació rebuda i, en conseqüència, de les diverses formes de desigualtat i violència entre el grup dominant –socialment establert com a normatiu- i els col·lectius minoritaris –exclusos socialment-.

Actuacions:

- Visibilitzar i donar a conèixer l'existència de (l'homo/trans/bi)fòbia -interioritzada, cognitiva, afectiva i militant-, així com les conseqüències personals i comunitàries que provoca la discriminació i la violència d'un col·lectiu.
- Desmantellar estereotips, mites i prejudicis inscrits en el col·lectiu LGTB, amb la finalitat d'anul·lar les imatges estigmatitzades, homogènies i errònies que se li atribueixen socialment.
- Fer incís a la norma social establerta, els grups excloents, la forma de control i el nivell d'opressió de la identitat i l'expressió de gènere, així com també de l'orientació sexual.
- Anul·lar els components d'inferioritat entre grups socials, promovent el caràcter igualitari de les diverses manifestacions afectivo-sexuals.
- Promoure un debat entorn les diverses formes de discriminació i violència amb l'objectiu de reflexionar i establir els límits adequats i desitjables.
- Proporcionar eines als docents per poder intervenir en les situacions existents d'homo/transfòbia, així com poder abordar i interseccionar les problemàtiques en el currículum escolar.
- Proposar la creació d'una xarxa de docents contra l'homo/transfòbia com a eina per apoderar i supervisar els casos on es presenciïn dinàmiques desiguals/discriminatòries, ja sigui per les pròpies experiències del professorat o de l'alumnat.

Objectiu específic 5:

Establir eines per a una **educació sexual** de qualitat en l'àmbit educatiu, i incloure la diversitat afectivo-sexual transversalment en el currículum escolar. Es pretén desenvolupar les capacitats dels i les docents a través de l'assimilació personal d'informació, conceptes, habilitats i valors, potenciant la construcció de la sexualitat humana des del respecte, la comunicació, la tolerància i la igualtat, amb la finalitat d'evitar sentiments de culpa, por o inseguretats.

Actuacions:

- Comprendre els canvis biofisiològics i anatòmics del cos i dels òrgans sexuals masculins i femenins (morfologia i funcions), presents en les diverses etapes de la vida i de l'evolució humana.
- Proporcionar el coneixement de noves tècniques de reproducció –allunyades de la tradicional-, tenint en compte la diversitat sexual i les diferents formes d'expressió.
- Eliminar els tabús existents en relació a determinades pràctiques sexuals.
- Atendre als canvis psicosocials de les persones, comprenent la identitat personal (qüestionant els estereotips de gènere) i les relacions interpersonals.
- Proporcionar coneixements sobre els elements psicològics i comportamentals de la sexualitat humana, fent incís al comportament i a l'orientació sexual, a la sensualitat, la maduresa sexual i al desig, als sentiments i les conductes sexuals.
- Promoure la salut sexual i la prevenció de riscos entre els i les docents des d'una perspectiva de diversitat, fent referència a la higiene sexual, a les malalties de transmissió sexuals i les alteracions de la salut sexual.

4. Disseny metodològic

4.1. Projecte d'intervenció preventiva: “Àmbit d'estudi, població diana i criteris d'inclusió/exclusió dels participants”

El contingut bàsic de la descripció i fonamentació del programa d'intervenció es basa en un conjunt d'**accions preventives** orientades a evitar l'homofòbia i la transfòbia en els centres educatius de secundària dels diferents districtes de **Barcelona** (Ciutat Vella, Eixample, Gràcia, Horta-Guinardó, Les Corts, Nou Barris, Sant Andreu, Sant Martí, Sants-Monjuïc i Sarrià-St. Gervasi) a través de diversos **continguts**:

- Creences sexistes i masclistes. Patriarcat.
- Sistema sexe-gènere. Estereotips de gènere.
- Orientació sexual i identitat de gènere. La norma social.
- Diversitat afectivo-sexual, estereotips associats i violència de gènere
- Educació en diversitat afectivo-sexual

En aquest programa s'utilitza una **metodologia dinàmica** per tal d'abordar processos d'aprenentatge i construcció activa de coneixement, és a dir, es planteja un seguit d'actuacions on els agents no són simples receptors passius sinó que han de mantenir un rol actiu i participatiu. Tanmateix, les diverses dinàmiques s'utilitzen com a un element que forma part del procés per a la consecució dels objectius plantejats (no com a fi en sí mateix), ja que pretenen generar processos reflexius i analítics, debats i intercanvis d'opinions a fi d'apoderar críticament al professorat dels centres educatius. Hem de tenir present que els/les docents no són agents neutres, sinó que poden ser agents dels seus processos i, per tant, també ser víctimes de bullying homofòbic o transfòbic (entre professorat o en la relació amb els i les alumnes).

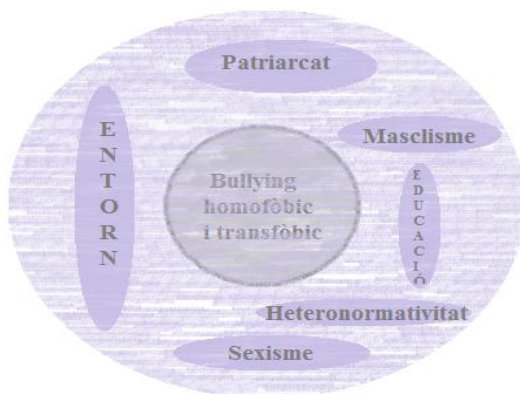
Les accions del present programa posen el seu focus en la **prevenció primària, secundària i terciària**¹⁸ i prenen com a població diana els/les **docents** (independentment del seu sexe, edat i procedència) **dels diversos centres educatius de secundària –públics i concertats- de la ciutat de Barcelona**, amb l'objectiu de que eduquin i transmetin activament els coneixements i valors adquirits als alumnes de cada centre. El programa funciona a demanda de cada centre educatiu, d'acord amb la necessitat de la seva implementació i de les característiques pròpies del centre.

¹⁸ Veure 2.1 Coneixement situat i context del Grau realitzat: Treball social.

4.2 Principis rectors: “Orientacions per a la pràctica”

D'acord amb la perspectiva teòrica plantejada anteriorment, “*Trencant espais fixes: Programa de prevenció contra l'(homo/trans)fòbia a l'escola*” parteix d'uns principis generals d'actuació que han de permetre promoure escenaris i intervencions més estratègiques i innovadores per combatre la discriminació. Es tracta de criteris que ens ajuden a fer operatius els conceptes treballats i a mantenir la coherència amb els eixos estratègics i els objectius plantejats.

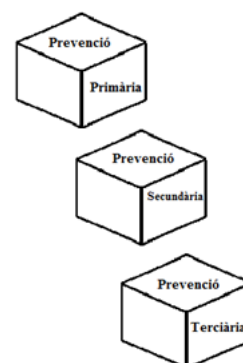
1) Perspectiva integral

Aquest programa es porta a terme des d'una perspectiva integral del gènere, fet que fa possible afrontar el canvi social cap a la igualtat entre sexes. Totes les accions plantejades en el programa pretenen provocar un canvi en l'actual estat del sistema genèric, a través de la prevenció i sempre tenint en compte que ens trobem davant d'una societat patriarcal, sexista i heterosexista. L'enfocament integral ha de permetre abordar solucions transversals i multidimensional al problema del *bullying* homofòbic i transfòbic als centres educatius, identificant-ne les causes i els factors determinants.

2) Intervenció preventiva

La realitat actual exigeix l'acció preventiva a fi d'aconseguir una societat més inclusiva respecte les diverses normativitats socials de gènere. L'ús de l'acció preventiva (en contraposició a la detecció o l'atenció de situacions violentes) és transversal i indiscutible en tot el programa, ja que es pretén donar eines precoces al problema generat pel pensament heteronormatiu dominant de la nostra societat –produint agents de canvi social–, així com proporcionant un marc on poder incidir de forma anticipada a l'agreujament de les situacions discriminatòries orientades al col·lectiu LGTB, en contraposició a intervencions de caràcter punitiu pels agressors o de patologització de la víctima.

3) Procés participatiu

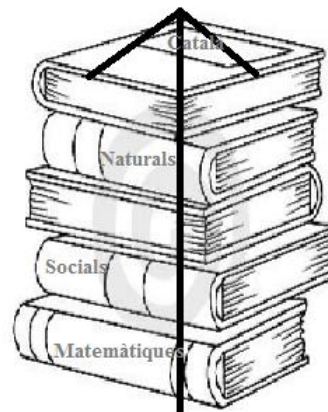
L'acció participativa és un element imprescindible d'aquest programa, ja que per aconseguir els objectius plantejats és necessari establir dinàmiques participatives, debats i intercanvi d'opinions dels diferents membres que conformen el grup, a fi de promoure la reflexió dels continguts teòrics del present programa preventiu.

La participació no només és entesa com a "ser part d'una activitat conjunta", sinó que també ha de tractar-se d'un apoderament continu dels membres del grup (docents) i una conseqüent adquisició de capacitats i valors.

4) Transversalitat educativa

L'adopció d'aquest principi rector recau en la idea de la transversalitat com a una estratègia pedagògica utilitzada per millorar la qualitat educativa i el desenvolupament integral de l'alumne/a, a través de la formació del docent (i dels diferents continguts del programa). En l'àmbit educatiu, permet facilitar als docents la comprensió de valors que han de ser assumits per part de tota la ciutadania (especial transmissió a l'alumnat), ja que donen resposta a problemes socials i permeten establir posicionaments crítics davant les problemàtiques, així com promoure agents de canvi social.

Mitjançant l'apoderament dels docents es pretén que s'impregni el currículum educatiu –en les diverses àrees de coneixement- la perspectiva de gènere antidiscriminatòria. Així doncs, al llarg del projecte s'impulsa al professorat a construir espais de difusió de valors i de continguts actitudinals respecte la temàtica tractada.

5) Interseccionalitat

La interseccionalitat ens permet estudiar i entendre com el gènere i la sexualitat s'entrellacen amb altres identitats i com aquests encreuaments contribueixen a experiències d'opressió i privilegi.

En els centres educatius –tant en l'alumnat com en el professorat-, es presencien identitats múltiples (raça, sexe, classe social, sexualitat, etc.) i, en conseqüència, diversos tipus de privilegis, discriminació i/o desavantatge. Prestar atenció a aquest fenomen ens permetrà enfrontar-nos a les diferents discriminacions entrelaçades, tenint en compte el context, la complexitat de la desigualtat i la dimensió estructural d'aquestes dinàmiques.

Tanmateix, desestimar la interseccionalitat en la nostra intervenció suposaria la comprensió esbiaixada de la realitat social i, conseqüentment, una major probabilitat de fracàs en l'efectivitat del programa. Hem de comprendre que les persones estem dotades de diverses identitats: en la nostra societat no existeix una persona sense sexe, amb independència de la classe social, sense gènere o sense raça. Totes aquestes dimensions causants d'avantatges o desavantatges no poden ser factors additius o agregats d'una persona, sinó que

són factors que s'interrelacionen entre sí. En aquest sentit, només prenent consciència dels diversos factors identitaris d'una persona (Ex: posició com a dona pobre, com a dona negra, com a dona discapacitada, com a dona lesbiana, com a dona educada, etc.), podrem descobrir l'amplitud de les seves vulnerabilitats, visibilitzar les diverses experiències i proporcionar intervencions i respostes apropiades a les diverses situacions, així com pràctiques que encaixin en els diferents patrons de discriminació.

4.3 Consideracions ètiques

Durant el desenvolupament del programa, els aspectes ètics han pres importància i han estat revisats d'acord als principis establerts en *Codi d'Ètica i Deontològic de la professió de Treball Social* (i altres professionals que intervinguin en el projecte). El codi deontològic és una ordenació sistemàtica dels deures d'una professió, establerts per un grup professional, amb l'objectiu de regular i dirigir la conducta (envers l'usuari, a altres professionals o en l'àmbit de la pròpia professió).

D'aquesta manera, el present programa es desenvolupa conforme els següents criteris:

CODI D'ÈTICA I DEONTOLÒGIC de la professió de TREBALL SOCIAL	
Principis generals	<ul style="list-style-type: none"> - Dignitat de la persona (tot ésser humà té un valor) i respecte els Drets Humans - No-discriminació de la persona - Autodeterminació (decisió última de la persona) i autorealització - Intimitat, confidencialitat i ús responsable de la informació - Responsabilitat i competència professional (del professional) - Presa de decisions justificades èticament
Actuació del TS com a professional	<ul style="list-style-type: none"> - Fonament en els principis i valors científics i ètics del professional - Objectiu i pràctica de la professió com a objecte d'estudi i investigació - El professional ha de contribuir en el desenvolupament de la professió - Respectar les altres disciplines - No ha d'utilitzar les relacions professionals pel seu propi benefici
Responsabilitat envers les persones usuàries	<ul style="list-style-type: none"> - Totes les persones han de ser atesos professionalment - Informar a l'usuari del servei i dels recursos disponibles - Servei a la persona (consensuar actuació i informar del resultat) - Secret professional - Denunciar les actuacions que atemptin contra els DDHH - Els treballs d'estudi han de repercutir en el bé dels implicats
Responsabilitat envers l'entitat per a la qual treballa	<ul style="list-style-type: none"> - Conèixer els objectius i filosofia de l'entitat on treballa i respectar-los - Treballar per la política social de l'entitat - Procurar la formació i promoció del personal que depèn del professional - La documentació de treball pertany a la institució - Informar a direcció les seves tasques (dins la confidencialitat) - Ordre de prioritat establerts pel professional - El document de treball és confidencial

Relació amb els altres professionals	<ul style="list-style-type: none"> - No manifestar a l'usuari els desacords d'altres professionals - No acceptar una investigació atesa per un altre professional sense previ acord - Si s'ha de seleccionar altres professionals, fer-hi clarament i explícit - Ha d'informar als altres professionals els nous coneixements de recerca - Documentar el treball realitzat - Limitar les informacions donades a altres professionals per aconseguir un objectiu comú - Si un altre professional incompleix les normes, s'ha de comunicar - La documentació és un material bàsic d'estudi
Responsabilitat envers la societat	<ul style="list-style-type: none"> - Participar en el desenvolupament de la societat i prevenir desigualtats - Contribuir a augmentar les oportunitats de progrés - Promoure desenvolupament de les lleis i polítiques per a una millora - Denunciar causes socioeconòmiques que generin desigualtat i exclusió - Promoure condicions que fomentin el respecte a diversitat de cultures
El secret professional	<ul style="list-style-type: none"> - És un valor i una garantia per a la professió - És un deure del TS i un dret de la persona usuària - Les dades s'han de restringir a les necessitats de l'actuació professional - No es poden donar a conèixer dades de l'usuari sense l'autorització - Informació facilitada sense les dades identificatives de l'usuari - Els historials, fitxers o expedients han de garantir intimitat <p>No es viola el secret professional quan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Es revela informació necessària en el treball interdisciplinari - Si mantenir el secret professional perjudica a terceres persones - Per evitar lesió injusta que el fet de guardar el secret professional podria causar el professional - Quan el professional en sigui rellevat pel mateix usuari

En aquest programa es defensa explícitament els principis generals de l'exercici professional: dignitat de la persona, no-discriminació, autodeterminació (respectar el dret a prendre decisions), intimitat de la persona i confidencialitat, dret a participació, responsabilitat i competència i respecte els drets humans fonamentals reconeguts en la Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides, així com els altres acords internacionals que en deriven.

Es pren especial importància, a més, a les responsabilitats professionals envers la societat i comunitat, participant en el desenvolupament de la societat, prevenint les desigualtats i denunciant els diversos actes que generin discriminació i exclusió, així com promovent les condicions que fomentin el respecte a la diversitat.

4.4 Limitacions de l'estudi: “Possibles dificultats en l'execució del programa”

El present programa preventiu parteix de la idea de que totes les persones estan dotades d'una història prèvia, un conjunt d'experiències pròpies, uns valors, mites, estereotips, prejudicis i comportaments propis. Aquest conjunt de trets constitueixen coneixement i sabers preexistents (erronis o no) a les sessions formatives i dinàmiques que, en el cas de ser ignorats, podria afectar negativament, obstaculitzar i/o impedir aconseguir els objectius prescrits.

Degut aquest impediment, els dinamitzadors o formadors dels docents han de tenir present les creences establertes socialment (ja que poden afectar a una gran majoria dels participants), així com han de crear espais on els membres del taller puguin expressar i compartir les seves experiències, d'acord amb la temàtica i els continguts tractats.

Tanmateix, els continguts plantejats en aquest programa es caracteritzen pel seu caràcter sensible i influent en la vida de les persones, ja sigui per pròpies vivències o per vivències d'un entorn proper o immediat. Així doncs, al llarg de l'aprenentatge es pot presenciar inestabilitat emocional per part d'algun membre del grup, motiu pel qual és important tenir en compte i donar a conèixer als diferents membres del taller que ha de tractar-se d'un espai de seguretat, confiança i respecte, a fi d'obtenir un espai on es puguin expressar lliurement els propis sentiments i opinions.

Durant l'execució del programa –atenent que es tracta de dinàmiques participatives- si els participants del taller adopten un rol passiu o es presència una ruptura de la cohesió social en l'aula, augmenta la probabilitat de fracàs dels diversos objectius específics marcats en la línia estratègica del programa. En aquest sentit, el formador ha de tenir en compte els components de l'aula, utilitzant el poder de l'oratòria per tal de garantir una major participació (*pathos, ethos i logos*¹⁹), és a dir:

- *Pathos*: conèixer les característiques dels oients facilita arribar a ells, motiu pel qual es recomana utilitzar tècniques grupals per tal d'obtenir la informació (exemple: edat, sexe, cultura, creences, interessos personals, etc).

¹⁹ Segons Aristòtil (La Retòrica, Llibre I, Capítol II).

- *Ethos*: l'orador ha de tenir clara quina és la imatge que vol fer captar a l'audiència (credibilitat, professionalitat,...). Tanmateix, ha de tenir els coneixements teòrics necessaris i pensar com els vol transmetre (com fer comprendre).
- *Logos*: discurs o missatge que el formador vol transmetre.

Així doncs, per promoure la participació i la interacció entre els membres del grup s'ha de tenir en compte, també, el model o estil d'ensenyança. El discurs del formador no ha de ser excessivament formal, de manera que permeti generar anècdotes i exemples. És important que es facin dinàmiques grupals, *role plays*, formular preguntes al grup, crear bon ambient en l'aula, fer ús de l'humor i fer *feedback* de les aportacions, entre d'altres.

Per últim, hem de tenir present que en els centres educatius existeixen altres limitacions de caràcter estructural. Dins del context acadèmic podem observar que coexisteixen diverses tipologies de discriminació, les quals interactuen entre sí, construint focus de desigualtat social. Així, la intersecció dels diferents factors socials, culturals i econòmics (ètnia, gènere, sexe, religió, nacionalitat, orientació i identitat sexual, classe, etc.) d'una persona pot crear un sistema d'opressió i, en conseqüència, de discriminació. Fent referència al concepte d'interseccionalitat, Crenshaw (1995) va considerar que hi havia categories com la raça i el gènere (i la classe social) que influeixen en la vida de les persones: "*Per l'autora el racisme no té els mateixos efectes sobre els homes que sobre les dones negres i tampoc aquestes no viuen les mateixes conseqüències del sexisme d'igual forma que les dones blanques*" (Expósito, C.; 2012: 210)²⁰.

En aquest sentit, la interseccionalitat²¹ ens mostra estructures de poder existents en la nostra societat, fet que pot suposar un obstacle a l'hora de realitzar els tallers en els centres educatius. Desentendre'ns de la interseccionalitat en la nostra intervenció suposaria un fracàs en l'efectivitat del programa, motiu pel qual hem de prestar atenció a les múltiples identitats d'una persona, i com aquestes poden provocar privilegis o, pel contrari, opressions i vulnerabilitats.

Tanmateix, també hem de contemplar les diferències d'opinió, creences o comprensió de la realitat dels diferents membres del grup, ja que poden causar barreres en la realització i en el bon funcionament de les dinàmiques, així com sorgir discrepàncies entre cultures, societats, sexes i/o religions.

²⁰ EXPÓSITO, C. (2012) *¿Qué es eso de la interseccionalidad? Aproximación al tratamiento de la diversidad desde la perspectiva de género en España*. Grupo de Investigación Multiculturalismo y Género, Universidad de Barcelona. Vol. 3, pàg 203-222.

²¹ Veure pàgina 38 (principi rector d'interseccionalitat).

5. Utilitat pràctica dels resultats

Els valors, les normes social i la cultura dominant causants de discriminació influeixen en el desenvolupament de la pràctica educativa, però el reconeixement d'aquests factors no justifica ni disculpa –en cap ocasió- la violència exercida. Tanmateix, reconèixer-los i iniciar processos de reflexió permetrà considerar l'origen de la violència i trencar el cicle de violència social exercida des de l'àmbit escolar.

Els estudis i les intervencions sobre el col·lectiu LGTB són, en sí mateixes, accions molt recents. Des de fa aproximadament 25 anys, moment en què l'Assemblea de la OMS va suprimir l'homosexualitat de la llista de malalties mentals durant l'any 1990, s'ha anat construint –amb l'aportació dels moviments socials- un procés de visibilització, reconeixement i de lluita anti-discriminatòria entorn a la identitat de gènere i sexual de les persones.

Hem de comprendre i reconèixer, primerament, que les diferències estan presents en la nostra societat i que són, per si soles, enriquidores. El problema recau quan les diferències provoquen desigualtats, és a dir, quan la diversitat implica l'existència de grups dominants/privilegiats i grups subordinats/desafavorits o discriminats. És per aquest motiu que la contribució de “*Trencant espais fixes*” reivindica la igualtat (\neq desigualtat) i, al mateix temps, la diferència (\neq uniformitat), comprenent que són nocions compatibles i desitjables.

En aquesta direcció, d'acord amb els estudis i investigacions esmentades amb anterioritat, les quals demostren la realitat de la violència, la discriminació i el menyspreu que rep el col·lectiu LGTB (fenòmens que causen greus problemes en la integritat física i psíquica de les persones, en la seva salut, en la dignitat i en la llibertat), el present programa dona resposta -des de la prevenció- a aquest tipus problema social. Atenent que aquesta lluita és un fenomen de pocs anys d'evolució, es constata que molts dels docents dels centres educatius no compten amb la sensibilització i els coneixements necessaris respecte l'afectivitat i la sexualitat de les persones, motiu pel qual –des de la present intervenció- es forma i s'inicien processos de reflexió entorn el sexe/gènere i, al mateix temps, es promou i impregna l'expressió anti-discriminatòria en la vida educativa dels nens i nenes del centre.

Així doncs, comprenem que tot procés de violència porta implícit la socialització del gènere. D'aquesta manera, la implementació del programa permetrà sensibilitzar als docents sobre les relacions de poder i submissió, dels rols establerts per determinats estereotips socials (i com la resistència social al canvi provoca la persistència de normes, valors i principis que perpetuen l'adjudicació d'aquets rols i, alhora, alimenten la violència de gènere) i de la diversitat afectivo-sexual present en les aules (i en la societat), visibilitzant les diferents conductes, orientacions i identitats sexo-genèriques.

Beneficis de l'estudi:

Formar, sensibilitzar i apoderar als docents dels centres educatius.	A CURT TERMINI
A LLARG TERMINI	Suprimir l'opressió del col·lectiu LGTB i reduir/eliminar les diverses manifestacions de violència entre el grup d'iguals.

Tanmateix, el bon funcionament del programa no només reduirà la violència entre iguals (o entre professor i alumne/a) dirigida al col·lectiu LGTB i a aquells nens i nenes que transgredeixen les normes socials de gènere i sexualitat, sinó que també permetrà crear un clima educatiu segur i una millora en el rendiment acadèmic, en el fracàs escolar, en l'aprenentatge i en la salut dels/les alumnes del centre.

Finalment, d'acord amb l'informe *La prevención sale a cuenta: Los beneficios económicos de acabar con la violencia escolar* de Plan (basat en la campanya *Aprender sin miedo*), l'eliminació de la violència en les aules també produeix un impacte a nivell econòmic. Segons aquest informe, la violència en l'escola –a part de causar dolor físic i/o psicològic a l'alumne/a i/o professorat- també té conseqüències de gran escala pels nens i nenes, les seves famílies, la comunitat i el propi país: “*La violència exercida produeix que molts nens i nenes abandonin l'escola, que tinguin problemes d'atenció i aprenentatge, menys possibilitats laborals i que sol·licitin més serveis sanitaris, psicològics, judicials i socials*” (Plan; 2010:9).

6. Seguiment i avaluació del programa. Sistema d'indicadors

El seguiment i l'avaluació de “*Trencant espais fixes: Programa de prevenció contra l'(homo/trans)fòbia a l'escola*” es realitza de forma continuada i, per tant, s'efectua de la següent manera:

- *Ex ante* a la seva implementació: grau de rellevància dels objectius i de les actuacions, d'acord amb la necessitat real d'actuar davant l'homofòbia i transfòbia a l'escola.
- *Intermèdia*: acompliment dels objectius portats a terme durant el període d'un any
- *Final*: efectivitat del programa (basada en indicadors) i revisió i actualització de les característiques del context/diagnosi de l'aula.

Aquesta avaluació contínua permetrà examinar i orientar els progressos que es van assolint cap a la consecució dels objectius, mitjançant la recollida d'informació adient i la presentació d'informes periòdics. Aquest fet facilitarà la determinació dels punts forts i dèbils del programa en qüestió i ajudarà a reestructurar i readaptar –si s'escau- els punts dèbils del programa.

Així doncs, s'efectuarà una avaluació tant *formativa* com *sumativa*. Primerament, es pretén establir un seguiment de l'aplicació i execució del programa i garantir un bon funcionament d'aquest, així com assegurar una coherència entre les actuacions adoptades, els objectius i el marc teòric. Seguidament, l'avaluació *sumativa* permetrà estudiar els resultats del programa i esbrinar el grau d'acompliment d'objectius, amb la finalitat de mantenir-lo o anul·lar-lo.

Es tindrà en compte:

Eficiència	Adequació entre els resultats i els recursos portats a terme (eficiència econòmica). Els resultats obtinguts es podrien haver assolit amb altres mitjans de costos inferiors, dins del mateix termini de temps?
Eficàcia/efectivitat	Relació entre les accions realitzades i els resultats obtinguts.
Rellevància i pertinença	Els objectius i les actuacions dissenyades s'adapten al problema i a les necessitats existents detectades entre alumnat i professorat dels centres educatius de secundària, en relació a les normativitats de gènere?

S'utilitzarà una metodologia *quantitativa* –amb la finalitat d'objectivar i mesurar l'efectivitat del programa- i *qualitativa*, per tal d'aprofundir en l'anàlisi de les relacions, dels processos i dels actors implicats. Ambdós permetran mesurar la relació entre les diverses actuacions i els resultats previstos, analitzant la gestió del temps i el pressupost emprat. La informació i recollida de dades facilitarà conèixer la capacitat d'assolir resultats i de prestar els serveis amb els recursos previstos.

Finalment, si la creació d'una xarxa de docents contra l'homo/transfòbia i/o l'espai de trobada per compartir les pròpies experiències dels i les docents/alumnes (proposta de l'actuació de l'objectiu específic 4 del present programa) es portés a terme, s'inclouria en l'avaluació i es valoraria l'opció de contractar un equip extern que proporcionés seguiment i acompanyament al grup.

6.1 Indicadors d'efectivitat a tenir en compte

1

Quantitatius

- Percentatge de demanda per part dels centres educatius
- Número d'assistents del grup (al llarg de les tres sessions) als qui es destinava l'activitat
- Número de manifestacions discriminatòries respecte anys anteriors

2

Qualitatius

- Increment de la participació i la col·laboració entre els membres
- Reflexionar sobre un problema existent
- Grau de sensibilització adquirit
- Satisfacció/utilitat percebuda entre els participants (enquesta)

7. Organització del programa

“*Trencant espais fixes*” ha estat dissenyat durant l’any 2013-2014 , amb projecció de ser implementat l’any 2015-2016 i amb possibilitat de renovació i ampliació de termini, d’acord amb els resultats obtinguts.

7.1 Elaboració del Programa “Trencant espais fixes”

<i>Fase d’Estudi</i>	<p>Estudi de la legislació, plans i programes d’intervenció preventiva contra la violència de gènere i la discriminació del col·lectiu LGTB.</p> <p>Recerca quantitativa i qualitativa (estudis i investigacions) sobre la realitat social del <i>bullying homofòbic i transfòbic</i> a l’escola.</p> <p><u>Calendari</u>: setembre 2013- octubre 2013.</p>
<i>Redacció de l’esbós - proposta</i>	<p>Redacció del diagnòstic de la realitat en les aules i del marc teòric de “Trencant espais fixes: programa de prevenció contra l’(homo/trans)fòbia a l’escola”.</p> <p>Esbós de l’Eix estratègic del programa, objectius específics i actuacions. Tenir en compte la metodologia a utilitzar.</p> <p><u>Calendari</u>: Octubre 2013 – Gener 2014. 1ra aprovació.</p>
<i>Fase de redacció i elaboració final de l’informe</i>	<p>Redacció final dels objectius i principis rectors del programa. Redacció de la metodologia, avaluació i el pressupost disponible.</p> <p>Elaboració final del Programa “Trencant espais fixes”.</p> <p><u>Calendari</u>: Gener 2014 – Maig 2014.</p>
<i>Fase d’aprovació. Presentació</i>	<p>Presentació oral i escrita del Programa.</p> <p><u>Calendari</u>: Maig 2014 – Juny 2014.</p>

7.2 Organització de la implementació pràctica del programa

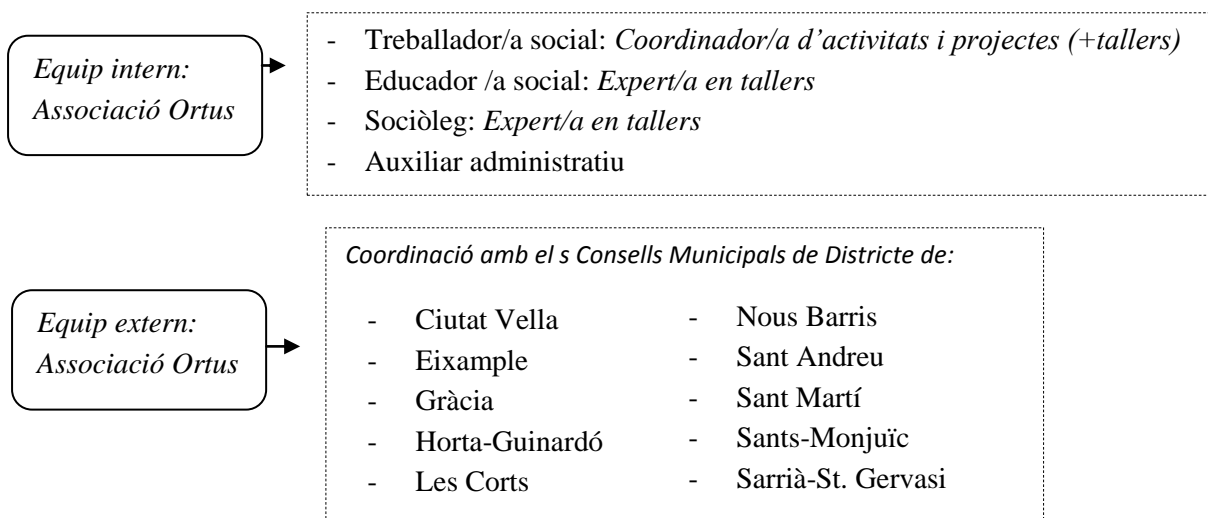
“Ordenació i temporalització de les tasques a realitzar: sessions”.

La demanda dels centres educatius i la posterior implementació del programa s'estructurarà durant el termini d'un any, establint 3 sessions de 2,5 hores (7,5 hores en total) en cada centre.

Les sessions en els diferents centres seran distribuïts durant l'any 2015-2016, d'acord amb els dies lectius del calendari escolar (Setembre 2015- Juny 2016). El dia i l'horari de cada sessió serà pactat amb cada centre.

Organització de les sessions	
Sessió 1 (2,5 hores)	Objectiu específic 1: creences sexistes i heterosexistes. Patriarcat. Objectiu específic 2: Sistema sexe-gènere. Estereotips genèrics.
Sessió 2 (2,5 hores)	Objectiu específic 3: Orientació sexual i identitat de gènere. Diversitat afectivo-sexual: sexe-gènere-desig. Objectiu específic 4: Col·lectiu LGTB, estereotips associats, discriminació i violència de gènere
Sessió 3 (2,5 hores)	Objectiu específic 5: Educació Sexual Altres: repàs i avaluació.

7.3 Equip intern i extern

8. Pressupost

Nom i durada del Programa: “Trencant espais fixes: programa de prevenció d’(homo/trans)fòbia a l’escola (2014-2015)”.

El pressupost disponible per aquest programa correspon a un total de **64.176,26 €**.

- Despeses del programa:

PARTIDES	PRESSUPOST INICIAL PROGRAMA			
	FINANCIADOR PRINCIPAL	ALTRES	PRESSUPOST GLOBAL	% PER PARTIDES
DESPESES DIRECTES	DESPESES DIRECTES		DESPESES DIRECTES	
Despeses de Personal				
Treb. Social (coord.)	14.845,32		14.845,32	23,69%
Educador/a social	14.536,04		14.536,04	23,19%
Sociòleg	14.536,04		14.536,04	23,19%
Aux. Administratiu	5.876,28		5.876,28	9,38%
Despeses Mate/equips/etc				
Viatges	1.278,00		1.278,00	2,04%
Dietes	1.620,00		1.620,00	2,58%
Material inventariable	2.600,00		2.600,00	4,15%
Material fungible	800,00		800,00	1,28%
Lloguer del local	3.600,00		3.600,00	5,74%
SUBTOTAL	59.691,68	0,00		
Imprevistos				
Imprevistos	2.984,58	0,00	2.984,58	4,76%
TOTAL DESPESA DIRECTA	62.676,26	0,00	62.676,26	100,00%
Percentatge sobre total	100,00%	0,00%		

DESPESES INDIRECTES	DESPESES INDIRECTES		DESPESES INDIRECTES	
	1.500,00	0,00	1.500,00	100,00%
TOTAL INDIRECTES	1.500,00	0,00	1.500,00	2,39%
Percentatge sobre total	2,39%	0,00%		

TOTAL DESPESES	64.176,26	0,00	64.176,26	#iREF!
-----------------------	------------------	-------------	------------------	---------------

Desglossament pressupostari (despeses):

DESPESA DE PERSONAL²²

Treballador/a social: Coordinador/a d'activitats i projectes (+tallers)
Contractació pel període d'un any a jornada completa (14.845,32 €/any).

Educador/a social: Expert/a en tallers.
Contractació pel període d'un any a jornada completa (14.536,04 €/any).

Sociòleg: Expert/a en tallers.
Contractació pel període d'un any a jornada completa (14.536,04 €/any).

Auxiliar Administratiu.
Contractació pel període d'un any a mitja jornada (5.876,275 €/any).

DESPESA EN VIATGES

TS, ES i Sociòleg es desplaçaran per realitzar els tallers des del Setembre de 2015 fins al Juny de 2016 (9 mesos). S'opta pel transport públic amb una T-Trimestral (142€/trimestre):

$$142\text{€/trimestre} \times 3 \text{ trimestres} \times 3 \text{ persones} = 1.278\text{€}.$$

DESPESA EN DIETES

Es calcula:

$$10 \text{ dies/mes} \times 9 \text{ mesos (tallers)} \times 6 \text{ €/àpat} \times 3 \text{ persones} = 1.620\text{€}.$$

DESPESA EN EL LLOGUER DEL LOCAL

Es calcula:

$$300\text{€/mes} \times 12 \text{ mesos} = 3.600\text{€}$$

DESPESA EN MATERIAL

Material inventariable: mobiliari, material informàtic, etc. (2.600€)

Material fungible: material administratiu, consumibles,... (800€)

²² Salari corresponent de cada professional d'acord amb les taules salarials del *Boletín Oficial del Estado*, Ministerio de empleo y Seguridad Social (Núm. 33, Viernes 7 de febrero de 2014, Sec. III, Pág. 10779).

- Finançament/ ingressos del programa:

<u>FINANÇAMENT / INGRESSOS:</u>			
<u>PÚBLICS/EXTERNOS</u>	<u>PRIVATS/ AUTOGESTIÓ</u>	<u>TOTAL</u>	<u>PERCENTATGE</u>
Subvenció		43.176,26 €	67,28%
	Patrocinadors	20.000 €	31,16%
	Quotes de socis	1.000 €	1,56%
		TOTAL: 64.176,26 €	100%

Desglossament pressupostari (ingressos):

<u>FINANÇAMENT / INGRESSOS</u>	
PÚBLIC	Subvenció de l'Ajuntament de Barcelona, aproximadament del 65%.
PRIVAT	Patrocinador: Col·laboració de 4 empreses amb edició de tríptic publicitari. 4 unitats × 5.000 € = 20.000 €
	Quotes de socis: amb oferta de xerrades informatives d'interès. 50 socis × 20 € = 1.000 €

9. Referències bibliogràfiques

- ARIZA, C., CESARI, D. i GABRIEL, M. (1989) *Amor i afectivitat a l'escola*. Barcelona: Ed. Claret.
- BORGE, R. (2009) *Lesbianes i Gais en societat i en política. Estat de la qüestió, anàlisi crítica i recull bibliogràfic*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania.
- BORRILLO, D. (2001) *Homofobia*. Barcelona: Bellaterra.
- BOSWELL, J. (1992) *Cristianismo, tolerancia social y homosexualidad*. Barcelona: Munichnik editores.
- BUTLER, J. (2007) *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Ed Paidós.
- BUTLER, J. (2002) *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del "sexo"*. Buenos Aires, Barcelona, México: Ed. Paidós.
- COLL-PLANAS, G. (2008) *Homosexuales, bolleres i rares: posicions polítiques en el moviment lèsbic i gai*. *Athenea Digital*, 14, 41- 61.
- COLL-PLANAS, G. i MISSÉ, M. (2009) *Diagnòstic de les realitats de la població LGTB de Barcelona*. Grup de recerca: Institut de Govern i Polítiques Públiques. Ajuntament de Barcelona: Ed. Bellaterra.
- COLL-PLANAS, G., BUSTAMANTE, G. i MISSÉ, M. (2009) *Transitant per les fronteres del gènere. Estratègies, trajectòries i aportacions de joves trans, lesbianes i gais*. Barcelona: Col·lecció Estudis, nº 25 (Catalunya, Secretaria de Joventut).
- COLL-PLANAS, G. (2010) *La voluntad y el deseo. La construcción social del género y la sexualidad: el caso de lesbianas, gays y trans*. Barcelona: Ed. Egales.
- COLL-PLANAS, G. i VIDAL, M. (2013) *Dibuixant el gènere*. Edicions 96.
- ELLERY, F., KASSAM, N., BAZAN, C. (2010) *La prevención sale a cuenta: Los beneficios económicos de acabar con la violencia escolar*. Woking: Plan.

-
- EXPÓSITO, C. (2012) *¿Qué es eso de la interseccionalidad? Aproximación al tratamiento de la diversidad desde la perspectiva de género en España*. Grupo de Investigación Multiculturalismo y Género, Universidad de Barcelona. Vol. 3, pàg 203-222.
 - FELGTB – Comisión de Educación de COGAM (2012), *“Informe de resultados de la investigación: Acoso escolar homofóbico y riesgo de suicidio en adolescentes y jóvenes LGB”*. Colectivo de Lesbianas, Gays, Transexuales y Bisexuales de Madrid.
 - FELGTB (maig, 2013), *“Acoso escolar (y riesgo de suicidio) por orientación sexual e identidad de género: Fracaso del Sistema Educativo”*. Madrid.
 - FONTENLA, M. (2008) *“Patriarcado” en GAMBA*, Susana (coord.). Diccionario de estudios de género y feminismos. Biblos, Buenos Aires.
 - GARAIZABAL, C. i FERNÁNDEZ-LLEBREZ. (2010) *“Capítulo IV: Cambios y persistencias en la construcción de las identidades de género”* Pg. 133 i ss., a: CARO, M^a; i FERNÁNDEZ-LLEBREZ (2010) *“Buenos tratos: prevención de la violencia sexista”*. Madrid: Ed. Talasa Ediciones.
 - GENERELO, J., PICHARDO, G. i GALOFRÉ, G. (2008) *Adolescencia y sexualidades minoritarias. Voces desde la exclusión*. COGAM.
 - GENERELO, J. i PICHARDO, G (2008) *Homofòbia en el sistema educativo*. COGAM.
 - HARAWAY, D.J. (1995) *Ciencia, cyborgs y mujeres. La reinvencción de la naturaleza*. Madrid: Ed. Cátedra.
 - JAURENA, Francesc-Xavier (2009) *L'orientació sexual i la identitat del gènere davant el dret. Estat de la qüestió, anàlisi jurídica i recull bibliogràfic*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania.
 - K. J. DOVER (2008) *Homosexualidad griega*. Barcelona: Ed. El cobre.
 - KRAY, L.J. i LEIGH THOMPSON (2005) *“Gender stereotypes and negotiation performance: an examination of theory and research”*. Research in Organizational Behavior, Volume 26, 103-182.
 - LAGARDE, M. (1996) *“Género y feminismo. Desarrollo humano y democracia”*. Madrid: Ed. Horas y Horas.

-
- LAMARCA , i Et Al; (2008) “*Adolescentes y jóvenes lesbianas, gays, transexuales y bisexuales: dificultades y rechazo en su desarrollo personal, en sus relaciones y en su socialización*”. Donostia-San Sebastian: Ed. Ararteco. Colección Derechos Humanos “Francisco de Vitoria”
 - MOLINA, C. (2011) *Capítol 4: Género y poder desde sus metáforas. Apuntes para una topografía del patriarcad*, Pàg. 123 i ss., a Silvia Tubert (2011) *Del sexo al género. Los equívocos de un concepto*. Madrid: Ed. Cátedra
 - OLIVEIRA, M. (1998) *La educación sentimental*. Barcelona: Ed. Icaria.
 - PADILLA,T; SÁNCHEZ, M; MORENO, E. (1999) “*Análisis de los estereotipos sexistas en una muestra de estudiantes de cc. De la educación*”. Revista de Investigación Educativa: Vol. 17, nº 1, pàg. 127-147.
 - PICHARDO, J.I. (coord) (2007), “*Actitudes ante la diversidad sexual de la población adolescente de Coslada (Madrid) y San Bartolomé de Tirajana (Gran Canaria)*”. Ajuntament de Coslada , Ajuntament de San Bartolomé de Tirajana i FELGTB.
 - PLATERO, R. i GÓMEZ, E. (2008) *Herramientas para combatir el bullying homofóbico*. Madrid: Ed. Talasa, D.L.
 - PUJOL, J., TORRES, H. i ÁVILA, R. (2010) *Aproximació a la situació de l'homofòbia, la lesbofòbia i la transfòbia a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania.
 - RUBIN, G. (1989) *Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad*. En: Vance, Carole. *Placer y peligro: explorando la sexualidad femenina*. Madrid: Revolución.
 - SALTZMAN, J. (1992) *Equidad y género. Una Una teoría integrada de estabilidad y cambio* España: Ediciones Cátedra, Universitat de València, Instituto de la mujer.
 - SORIANO, M. (2005) *La marginación homosexual en la España de la Transición*. Barcelona: Ed. Egales.
 - TAKÁCS, J. (2006) *Social Exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe*. ILGA-Europe and IGLYO.
 - TALBURT, S. i STEINBERG, S.R. (2005) *Pensando Queer. Sexualidad, cultura y educación*. Barcelona: Ed. Graó.

- TUBERT, S. (2011) *Del sexo al género. Los equívocos de un concepto*. Madrid: Ed. Cátedra.
- ULRIKA DAHL (2005) *El baúl de los disfraces: un manifiesto femme-inista*. De V.V.A.A (2005) *El eje del mal es heterosexual. Figuraciones, movimientos y prácticas feministas queer*. Madrid: Ed. Traficantes de sueños.
- YOUNG, I. (2000) *La justicia y la política de la diferencia*. Madrid: Ed. Cátedra.
- YOUNG, R. i SWEETING, H. (2004) *Adolescent Bullying, Relationship, Psychological Well-Being, and Gender-Atypical Behavior: A Gender Diagnosticity Approach*. *Sex Roles*, Vol. 50, Nos. 7/8.

10. Reflexions finals: TFG com a experiència personal i professional

Elaborar i dissenyar un programa de prevenció de la violència exercida sobre gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals m'ha suposat, des del meu punt de vista, un avanç en el propi desenvolupament personal i professional. Extrapolar les concepcions socials entorn l'orientació i identitat sexo-genèrica, fer ús de la pròpia legitimitat des del coneixement de les ciències socials i lluitar des d'una posició de coneixement parcial, específic i particular (no universal)²³, considero que m'ha estat útil per re-apropiar la pròpia agència, sense desentendre'm del context i estructura social en la que ens trobem immersos.

“*Trencant espais fixes*”, a més de ser un programa preventiu contra l'homo/transfòbia en el centre educatiu, ha estat un repte personal per la pròpia vivència i experiència. El títol adoptat del projecte pretén ser una crítica a les posicions fixes, inamovibles i immodificables d'alguns pensaments i imperatius socials, de les normes socials categòriques respecte el sexe/gènere, així com les imposicions entorn al comportament genèric a adoptar a fi d'encaixar en models socials construïts sobre la base de les desigualtats i de les relacions de poder.

Per acabar, parteixo de la comprensió de que els canvis socials a nivell estructural i de pensament col·lectiu són processos molt lents i costosos. Malgrat aquesta idea, quan revisem el context històric, els pensaments socials, modes de viure, valors i creences de les persones ens adonem que vivim en una societat dinàmica i canviant. És per aquest motiu que considero que és important sumar esforços, apostar pel canvi i lluitar pels valors que s'allunyin de la desigualtat, del prejudici, de les relacions de poder/subordinació i s'apropin a la igualtat, al respecte a la diferència i a la cohesió social.

²³ En referència al punt 2.1: *coneixement situat i context del Grau realitzat*.

Agraïments:

A l'Equip docent de la Universitat de Vic,
els quals han fet possible emprendre i valorar el Grau en Treball Social,
per la seva dedicació i esforç,
i especialment a la Laura, per l'acompanyament en aquest projecte.